

DISSERTATIONEM SECUNDAM
DE
MERITIS REIPUBLICÆ
AVGVSTANÆ IN
REM LITTERARIAM

RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO,
DOMINO

WILHELMO HENRICO,
DVCE SAXONIAE, IVLIACI, CLIVIAE, MONTIVM,
ANGARIAE ET WESTPHALIAE, & reliqua
AMPLISSIMI ORDINIS PHILOSOPHICI
INDVLTV

IN ACADEMIA IENENSI
PVBLICO ERVDITORVM EXAMINI SVBMITTET
PRÆSIDE

M. IOH. CHRISTOPHORO
WENDLERO

AVTOR RESPONDENS

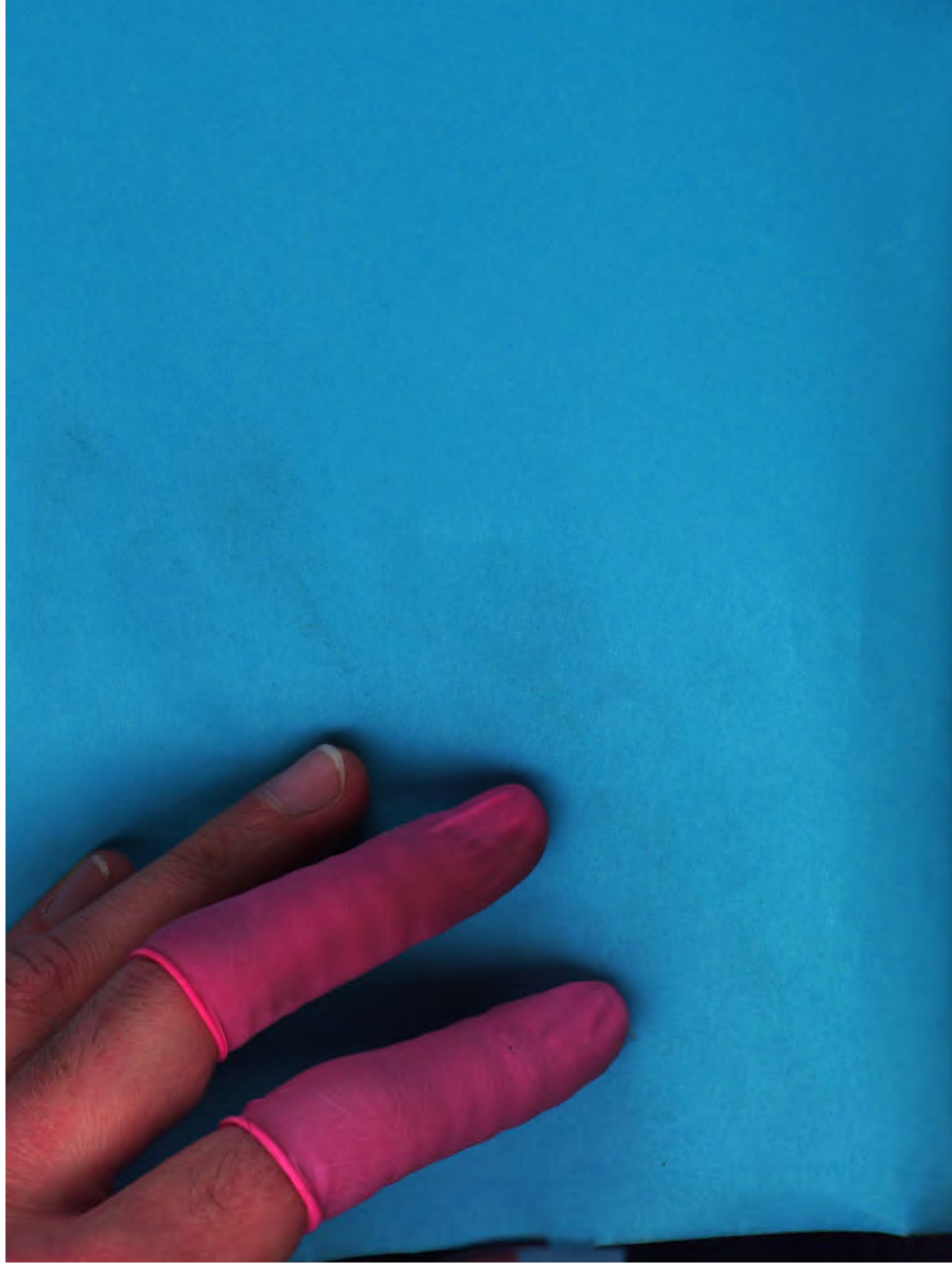
PAVLVS AMBERGER

AVGVSTANVS

PHILOSOPH. ET THEOL. STUDIOSVS.

AD D. OCTOBR. ANN. M DCC XIII.

I E N Æ,
LITTERIS KREBSIANIS.

DISSERTATIONEM SECUNDAM
DE
MERITIS REIPUBLICÆ
AVGVSTANÆ IN
REM LITTERARIAM

RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO,
DOMINO

WILHELMO HENRICO,
DVCE SAXONIAE, IVLIACI, CLIVIAE, MONTIVM,
ANGARIAE ET WESTPHALIAE, & reliqua
AMPLISSIMI ORDINIS PHILOSOPHICI
INDVLTV

IN ACADEMIA IENENSI
PVBLICO ERVDITORVM EXAMINI SVBMITTET
PRÆSIDE

M. IOH. CHRISTOPHORO
WENDLERO

AVTOR RESPONDENS
PAVLVS AMBERGER
AVGVSTANVS
PHILOSOPH. ET THEOL. STUDIOSVS.

AD D. OCTOBR. ANN. M DCC XIII.

I E N Æ,
LITTERIS KREBSIANIS.

DISSERTATIONEM SECVNDAM

REMERITIS REVERBIL
CAE AVGVSTAE IN
REM LITTERARIAM

DOMINO
SERENISSIMO PRINCIPIS AC DOMINO
REGIORE MAGNIFICENTISSIMO

DOMINO

WILHELM MO. HENRICO.

ANGARAE ET WESTPHALIAE, & reliquis
DUCES SAXONIAE, IVILLACI, CERVIAE, MONTIVM,

AMERICAN MEDICAL ASSOCIATION
CHICAGO, ILL.

YTD KLTN

IN ACADEMIA LINGVÆ
PUBICO-ERUDITORVM EXAMINIBVS SUBMITTET

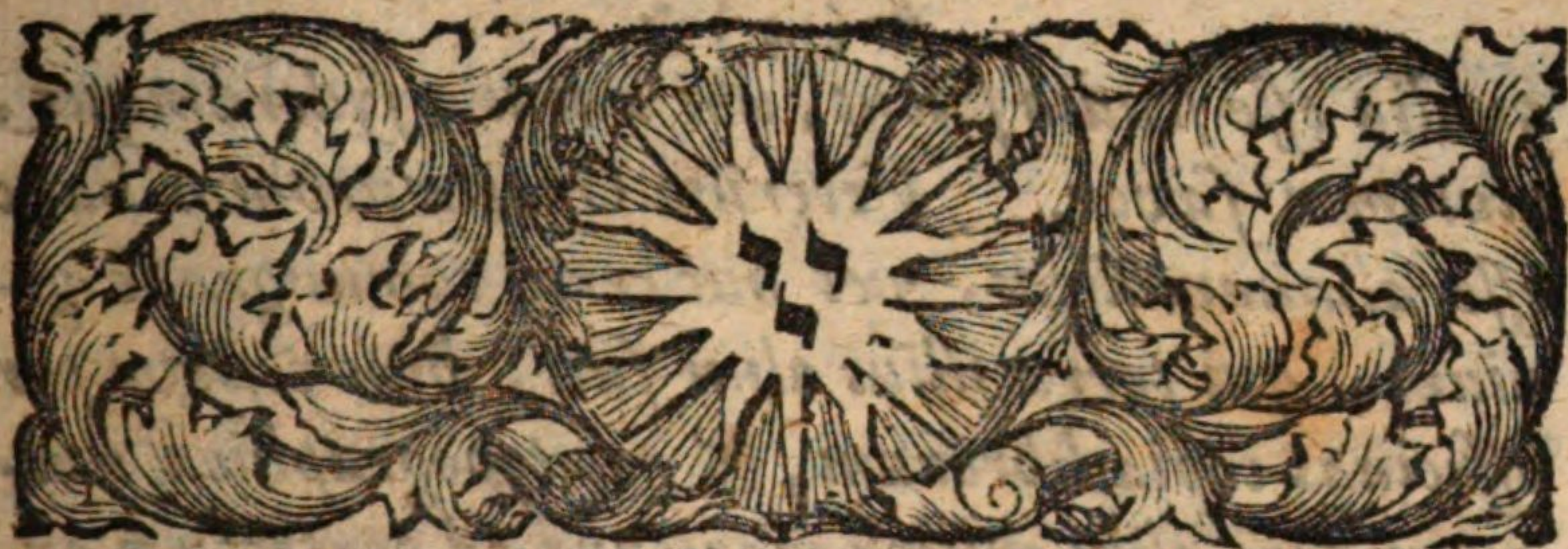
M. JOH. CHRISTOPH. WENDLER

Алгол Лейбниций

PAVLA'S AMBERGEN

ΣΥΜΑΤΕΛΕΥΑ

PHILOSOPHY - THE LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PROOEMIUM.

Artium liberalium Musarumque sedem nobilissimam urbem Augustanam patriam lectissimam in progignendis elegantissimis ingeniis ad præstantissimas quasvis artes semper felicem & exteri & Germani subinde prædicarunt. Rami, Patini, Bentivoglii Purpurat Patris & Ghilini apud Italos doctissimi Abbatis testimonia in superiori dissertatione in medium producta sunt: hoc quidem loco liceat Mediolanensium Livii Iosephi Ripamontii (a) verba proponere de statu litterario Augustano sequentem in modum disserentis: *Nobilis civitas Augusta Vindellicorum ingeniisque & opibus & soli cœlique clementia civilique cultu cuilibet Italicarum urbium æquiparata: floret inprimis amœnitate studiorum,*
A 2 *qua.*

(a) Vid. Ripamontii historiam Mediolanens. insertam Tomo II. Thesauri antiquitatum & historiarum Italiae cura Ioh. Georg. Grævii collecti. Libr. XX. c. XVI. p. 1014.

qualia esse studia solent, ubi natura syderumque plurimus favor. Veterum Græciæ urbium hanc esse aliquam dicas, vel huc certe commigrasse genium, qui terræ illius olim fuit; hinc festiva per officinas copia librorum, & res typographica nusquam fere alibi cultior magisque ad perfectum expolita; & subiectis prelo chartis imprimere literarum notas artifices nulli subtilius callent. Crebri literatorum cœtus, ditissimi bibliopola, idque mercimonii genus in ea urbe vel maxime pollet, ac frequenti cum exteris etiam negotiatione augetur. Idem jam XVI. seculo Iohannes Muslerus (b) sentit, qui maximam Augustanæ urbis proceribus impertit laudem, quod multi illorum juventutis instituendæ curam haud vulgarem gerant, eamq; optimis doctoribus commendent. Quippe eruditorum magnus numerus Augustæ semper fuit, quorum merita non minus, quam scripta vel hodie literatus orbis veneratur & laudibus etiam ad posteros victuris celebrat. Sed de hoc nobili argumento cum publicato scripto hætenus nemo egerit, nos qualicunque dissertatione hac pro ingenii & virium modulo id pertractare in animum induximus. Neque tamen vitas & fata clarorum Augustanorum prolixè sumus examinaturi, quo in negotio

Adami,

(b) Conf. Musleri opera Venetiis an. 1548. impressa p. 160.

Adami, Freherus, aliique qui eruditorum vitas con-
 gessere, otium nobis fecere; sed de eorum eruditio-
 ne, scriptis ac in rempublicam litterariam meritis
 præmissis tamen brevibus cuiuslibet scriptoris statu
 pauca in medium proferre placet. Ea vero pro-
 cedemus methodo, ut primo consideremus cele-
 brioris Augustanos Theologos, qui ante & post
 tempora Reformationis claruerunt, deinde per-
 curramus classem Ictorum, Medicorum, Philolo-
 gorum & Historicorum, non solum illorum qui
 natales suos, sed qui honores etiam & officia, qui-
 bus fungebantur, Augustæ nostræ debuerunt. De-
 nique & de claris Artificibus Augustanis eorumque
 inuentis differemus. Faxit vero supremum numen
 ut hæcce vergant feliciter.

CAPVT I.

De Claris Theologis, qui Augustæ
 vixerunt, aut natales Augustæ debuerunt.

SECTIO I.

*De Theologis Augustanis, qui ante tempora Refor-
 mationis claruerunt.*

§. I.

DE Augustanis eruditione meritis scriptisque
 publicatis claris in præsentiarum acturus ex
 ordine Theologorum initium ducere, con-
 sultum fore opinor. In hoc omnium pri-

mus quem inuenire fas fuit, occurrit HVLNDARICVS, gente Germanus, *seculo* post Christum natum *nono* clarus. Is cum Imperatoris tum Canonorum consensu Ecclesiæ Antistes factus est, atque eodem seculo cœtum suum postquam magna cum laude gubernaverat, diem obiit supremum (a). Magna hujus viri sunt merita, namque Romano Pontifici, cœlibatus jugum sacerdotibus suis imponenti, autoritate sua atque eruditione fortiter restitit, atque ad Nicolaum I. Papam epistolam de continentia clericorum scripsit, qua illum cœlibatus legem rigide nimis urgentem ex Scriptura & ecclesiastica antiquitate libere atque acriter coarguit. Epistolam hanc in lucem edidit Iohannes Wolffius Tomoque primo Lctionum memorabilium inseruit, sed eam & Tridentinus & Hispanorum Indices Expurgatorii simpliciter expungunt. (b) Neque tamen confundendus est hic Huldaricus, cum alio quodam UDALRICO Episcopo Augustano, qui seculo decimo vixit, & Imperatori Ottoni Magno a Consiliis fuit. Quippe hic Episcopatum iniit a. 924, deque emendatione & conservatione puriorum sacrorum optime est meritus, Haud difficulter id vel inde potest colligi, quod anno 948. VVerlichio referente, Ingelheimensi Synodo subscripserit, in qua XXX. Episcopi Ottonem M. Imperatorem consiliis instruebant saluberrimis, quorum tenor erat: Successibus magis prosperis Imperium Romanum uti posse, si pauci essent monachi, qui Deum eo, quo decet cultu venerarentur, quam si adeo ingens otioso-

(a) Vide Caveum in Hist. Lit. Script. Eccl. Sec. IX. p. 467. lege & VVerlich. Tom. III. Chronici August. p. 21.

(b) Vid. Dallæum de usu patrum p. 106. Confer. & Antonii à Soto Major Indic. Hisp. Expurgat. p. 524.

otiosorum numerus, qui publicæ salutis plus detrimenti quam utilitatis afferrent, Deumque non debito zelo ac devotione colerent, sed tantum vino epulisque essent dediti, in monasteriis aleretur. Ipse Cœnobium condidit, quod S. Stephano dicatum est, & domicilium præbet virginibus generosa stirpe ortis, quibus cœlibatus jugum non imposuit, sed data quavis commoda occasione nubendi licentiam benigne concessit. () Diem obiit anno 978. † O si doctrinam & mores Udalrici Romanensibus vel hodie placeret imitari, qui nescio, quâ superstitione capti, plebeculæ conantur persuadere, mures domesticos majores ab hoc Udalrico & urbe & ditione Augustana expulsos non solum fuisse, sed & eidem usui terram sepulchri Udalrici quam magno pretio vel exteris vendunt, commode inservire. (c.)

§. II.

Undecimo seculo Augustæ claruit MATTHÆVS KORSANGVS, qui magnis in puriorem religionem meritis testis veritatis titulum est assecutus. Erat hic Concionator, & Pontificis Romani in Cæsarem idemque Principum nobiliumque in subditos tyrannidem acriter ac summo fervore reprehendit (d). Vidit idem seculum GEBHARDVM Episcopum Augustanum, qui an. 1006. sedere cœpit, & per novem annos Ecclesiæ præfuit, vitamque S. Udalrici, quæ ab æquali ejus scripta erat rustice atque

(†) Vid. Compilatio Chronol. ad ann. 978. T. I. Collect. Script. rer. Germ. Pistor.

(c) Vid. VVerlich. Tom. II. Chron. August. p. 28. 29. Confer. & Crusii Annales Sueviæ L. IV. Part. II. p. 137.

(d) VVerlich. l. c.

atque in eleganter, nitidius politiusque expressit, uti & à Bernone Augiensi, paulo post factum. Ex hoc scriptore Gebhardus atque Berno omnia hauserunt, quo factum est, ut fons ipse multum negligeretur, imo aliquot seculis nesciretur, usque dum eum tandem reperit, atque orbi iterum ostendit. Marcus Velferus, qui primus illam vitam S. Udalrici è tenebris eruit, publicique juris fecit. (e) Sed & ULDESCALCVM seu UDALSCALCVM sacratì ordinis aureum florem, *seculi XII.* illustre decus huc referas. Is nobili ortus genere, eo tempore magnæ auctoritatis & dignationis vir erat, XVtus Abbas Cœnobii S. Udalrici, Musices & Poetices mirum in modum peritus, nec non Theologiæ aliisque literis præcipue deditus. Ejus extat narratio de controversiis inter Hermanum comitem à Wittlisbach, seu Wittelsbach Episcopum Augustanum, & Eginonem Abbatem S. Udalrici, edita ab Henrico Canisio. Tomo I. Antiquarum lectionum. Quin idem sit Udescalcus, qui in literas retulit vitam cum Mariæ Magdalenaë atque Afræ, tum Udalrici Episcopi Augustani, Vossius affirmare non dubitat. (f).

§. III.

Inter Wiclefi affeclas, quorum haud pauci quoque Augustæ *decimo quarto seculo* se continuerunt (g), nonnullos & scriptis & doctrina inclaruisse non est, quod dubite-

(e) Vid. Vossius de historicis lat. lib. IV. c. 5. p. 764. 766. iuxta editionem Francofurt.

(f) Vossius loc. cit. p. 395.

(g) VVerlich. Chron. August. Tom. II. p. 137. Confer. & Crusii Annal. Sjev. qui Lib. VII. Part. III. p. 396. docet, porticum monasterii D. Ulrici ampliatam & Hussitis civibus ad habendas ibi conciones concessam esse ne templum ipsum pollueretur.

bitemus. Negabant purgatorium, sanctorum inuocationem diuino verbo contrariam esse asseriebant, Pontificem Romanum non esse caput Ecclesiae audacter profitebantur, aliasque fovebant opiniones, quas cum in scholis publicis docere non liceret, in privatarum ædium cellis veterum Christianorum more proponebant. Vixerunt & hoc SECVLO XIV. ULRICVS & CONRADVS WEL-
LINGI fratres cœnobii Sancti Udalrici & Afræ Ordinis Benedictini Monachi, qui annorum XXXIV. appendicem Steronis Capellani Althahensis annalibus suffixerunt, à Frehero Collectionis Scriptorum rerum Germanicarum Tomo I. insertam. Memoriam porro succurrit, qui *seculo XV.* vixit SIGISMVNDVS GOSSENBROT, vel GROSSENBROT, gente Germanus, Cœnobii S. Udalrici & Afræ apud Augustanos monachus, eaque forsan de causa religiosi cognomen vulgo sortitus. Scripsit hic Augustanum Chronicon Ecclesiasticum ad Reverendum Abbatem Iohannem de Giltlingen, cuius Manuscriptum extabat in Bibliotheca Wolffgangi Latzii Viennæ, (b) inde descriptum primus evulgavit Iohannes Pistorius (i). Probus autem veritatisque studiosus Gossenbrotius hic ipsi audit Pistorio (k) interdum tamen priscarum rerum ex infelicitate seculi, in quo vixit, non ita peritus. Nihil à se correctum profitetur ipse editor, tum ut integer cum erroribus suis esset auctor, tum ut ex Velscri de eadem

B

re

(b) Vide Whartoni append. ad Guilielmi Cavei Hist. Lit. Scriptor. Eccles. p. 135. juxta edit. Genevensen an. 1705, impressam.

(i) Pistorius hoc Chronicon. inseruit Tomo I. Scriptorum rer. Germ. p. 589.

(k) Ita Pistorius in præfat. præfix. Chronico Gossenbrotii Tom. cit. p. 589.

re publicatis libris vitia, quæ influxerunt, quisque sine ipso tolleret. Coeterum in opere hoc concinnando Gossenbrotium adjutum ab Udalrico quodam monacho fuisse Vossius observat, (1.) qui tamen Gesneri nixus fide diversum ab Udalrico Wellingo continuatore Chronici Steronis hunc Udalricum fuisse credit. Augustæ quoque hoc ævo per aliquod temporis spatium Iohannes GEILERS, KEISERSBERGIVS alias dictus, Theologus Argentoratensis vixit (m.) cujus vitam & scripta corrupta seculi XV. sacra & pessimos Clericorum mores false nonnunquam satis perstringentia exhibet Whartonus in append. ad Cavei historiam litterariam p. 142. conf. & Adami vitas Theologorum p. 3. Eodem tempore Augustæ claruit WOLFFGANGUS ATTINGERUS minister verbi divini, eximius veritatis testis, qui statum Prælatorum corruptissimum graviter satis reprehendit, & revelationes, quæ sub Methodii nomine circumferuntur, commentario illustravit.

SECTION II.
De Claris Theologis Augustanis, qui Protestantium addicti sacris, seculo XVI. & XVII. Augusta docuerunt, vel natales suos Augusta debuerunt,

§. I.
EXortis Reformationis temporibus inter purioris cœtus Augustanos doctores claruit URBANVS REGIVS Theologus seculi XVI. celeberrimus. Hic primo Ingolstadii Poësin & Oratoriam docuit, & laurea Poë-

(1) Vossius p. 571. de hist. Lat.

(m) vid. Werlich. Chron. August. Part. II. p. 243.

Poëtica Imperatoris Maximiliani I. manibus est coronatus, postea Augustæ a. 1521. Concionatorem egit, deum in Saxoniam concessit, & Ecclesiæ Luneburgensi operam addixit, vivere desiit a. 1541. Fusè vitam ejus recensent Adami in vitis Theologorum p. 33. juxta edit. recentiss., Dn. Doctor Fechtius in apparatu ad epistol. Marbachianas p. 172. Petrus Baylius dans son Dictionair histor. & critiqu. Tom. III. p. 2561. Eandem & operibus Urbani Regii Ernestus Regius Urbani filius præfixit. Multis magnisque ob eruditionem & merita hic Regius ab eruditis elogiis ornatur. Erasmus eum appellat *virum candidum, prudentem, facundum, eruditum, in summa omnibus omnium Musarum ac Gratiarum dotibus præditum*. (a) Lucae Osiandro audit *Hebrææ Lingua peritissimus & in rebus Theologicis judicio eximio præditus*. (b) Quanto in pretio eum habuerit D. Lutherus ex præfatione in Regii Psalmum XXII. facile patescit. Quod ad ejus scripta attinet, imprimis notus est *libellus de formulis caute loquendi*, quem Celeberrimus Rechenbergius in dissertatione de eruditorum loquendi licentia pag. ultim. vehementer commendavit. D. Saccus de hoc libro ait: Utinam omnes concionatores hunc libellum diligenter perlegerent, & cautius studerent loqui, tum nulla in Ecclesia rixandi aut tumultuandi daretur occasio. (c). Etiam Symbolicis Ecclesiæ Lüneburg.

(a) Vid. Erasmi Epist. lib. II.

(b) Vid. Osiandri Epitomen Histor. Eccl. Centur. XVI. c. 46. lib. II.

(c) Ita D. Saccus in Concion. funebr. part. I. p. 99. annotante Summe Reverendo Dn. Serpilio. in Epitaph. Theolog. Syevor. p. 84.

burgensis libris hoc scriptum annumeratum fuisse Ioa-
 chimus Hildebrandus narrat. (d) Qua quidem in parte
 quod mireris nihil est, nam terris Lüneburgicis, XVI.
 seculo summis in amoribus erat Regius, tantoque in pre-
 tio illarum regionum incolis scripta ejus erant, quanto
 quidem in pretio Melanchthonis scripta apud Pomera-
 nos Saxones atque Noribergenses illa ætate habebantur.
 (e) Tanta ejus, quippe primi in Lüneburgico Ducatu
 Evangelici Ephori, apud Ernestum Principem authori-
 tas fuit, ut sponte se altero oculo, quam hoc viro desti-
 tuti malle confessus fuerit. Scripsit etiam *locos Theolo-
 gicos ex Patribus Scholasticis & Neotericis collectos*, quos
 publicavit post mortem authoris Iohannes Fridericus Po-
 meranus. (f) Scriptorum nostri, quæ in usum Hanove-
 ranæ Ecclesiæ edidit mentionem injicit Gerhardus Ti-
 tius (g) qui ait: *Regium nostrates in constituendis rebus
 sacris ac publicè habendis concionibus experti sunt tam in-
 dustrum & fidelem, ut digna tantis meritis proemia à se
 exhiberi posse meritò desperarent, quod ipsos ne posteros
 lateret, ipsiusque Urbani in Ecclesiam Hanoveranam meri-
 ta aeternæ memoriæ consecrarentur, inter alia præclara mo-
 numenta in lucem ipsè tam edidit elegantem ac perspicuum
 in Prophetam Abdiam commentarium, cujus divinissimi va-
 tis occasione difficillimi temporis explicationem in sacro cœ-*

(d) Hildebrand. in offertorio primitiv. pro defunct. Eccl. p. 116.

(e) Melanchthonis locos Corpori doctrinæ Philipp. Pomerani-
 co & libris Noribergensium Symbolicis insertos fuisse ex
 historia seculi XVI. Eccles. notum est. Confer. & Summe
 Rev. Abbatis Schmidii programma eruditiss. de corpori-
 bus doctrinæ.

(f) Vide Bayle Dictionair p. 2562. Tom. III.

(g) Vid. D. Gerhardi Titii præfat. præfix. Erhardo Devio.

tu feliciter incœperat, & perduxerat ad finem, typisque jam expressam amplissimo urbis nostra Senatui inscripserat; Quamquam nulla ratione melius de Hanoverana Ecclesia censi debeat, quam normam eidem luculentam præscribendo, juxta quam in templis ac scholis cultus divinus esset instituendus, quæ adeò à Luthero & Melancthone probata est, ut uterque, eam præfatione ornare sit dignatus. Laudat idem Titius nostrum, quod ad constantiam & magnanimitatem periculosissimis illis temporibus laudatam Ecclesiam ardentius fuerit hortatus, edito hanc in rem libro, cui titulus: *Trost Büchlein an die Christen zu Hannover, wider der Papisten wüten und lastern.* Lectu etiam imprimis dignus est dialogus Regii von der Predigt die Christus von Ierusalem bis gen Emaus den zweyen Jüngern gehalten prodiit primâ vice 1545. & seculo superiori quoque est recusus. Colloquium in eo instituit cum uxore sua Anna nata Weissbruckeria Vindelicorum Augusta orta, & literaturæ Orientalis apprimè perita, cui vaticinia de Christo agentia in scriptis Mosaicis & Prophetarum obvia erudite exponit. Recte hinc sentiunt Clariss. Autores Relationum innoxiarum (h) qui dicunt: *Es ist dies Buch ein herrlicher Schatz alles dessen was im alten Testament von Christo gesagt wird, dessen Sprüche erstlich aus Mose, hernach aus den Propheten und Psalmen angeführt, aus dem Grund-Text und Umständen schön erklært, und recht andæchtig applicirt werden. Insonderheit werden der Propheten Sprüche vom Reich Christi weitlaufftig tractirt, anbey werden der Iuden Einwürffe wider die Sprüche von Christo selbst aus dem Hebraischen Targumim wohl widerlegt.* Ejus scripta Germanica

(h) Vid. Unschuldige Nachrichten, an. 1706. p. 206.

nica æque ac Latina ab Ernesto Regio filio vulgata sunt & tanto in honore habentur, ut etiam ab Anglis empta fuerint, ac in Catalogo Bibliothecæ Oxoniensis, Baelio notante, reperiantur (i)

§. II.

Spectandus nobis jam venit IOHANNES FORSTERVS Augustæ an. 1495 natus, qui VVittebergæ postea spartam Theologiæ Professoris ornavit & an. 1556. diem obiit supremum. Vitam ejus exhibet Adami in vitis Theolog. p. 146. Freherus in theatro p. 172. alii. Doctrinam nostri prædicat Thuanus, (k) cui audit vir *Ebraicæ lingue sapientia clarus*, quam & scriptis luculentis illustravit. Rangoni (l) *homo Ebraicarum literarum apprimè peritus*. Suentero (m) *Theologus sincerus & Ebraicæ lingue peritissimus* dicitur. Teissierius ita de eo sentit: *Il fut disciple du fameux Capnio, & il merita l'estime de son precepteur, & de l'illustre Melanchton. Car c'etoit un personnage d'un profond sçavoir, & qui s'est acquis une reputation immortelle par l'excellent DICTIONAIRE HEBRAIQUE, qu'il a mis au jour.* (n.) In orbe erudito merito celebratum fuit Hebraicum ejus Lexicon, quod Basileæ an. 1556. in fol. prodiit. In hoc, Pfeiffero observante

(i) Vid. Baelium l. c. Confer. & omnino quæ in Regii memoriam & merita commentatus est D. Elias Vejelius, Theologus Ulmenfis in Dissert. Ulmæ 1683. edita. Lege & Summe Rev. Dom. Serpili Epitaph. Theologor. Sjev. p. 82.

(k) Lib. XVII, sub. fin.

(l) In histor. Syncretismi p. 515.

(m) In Orat. de nomine Iehova. Conf. & Serpili Epitaph. Theol. Sjev.

(n) Vid. Teissier. eloges de hommes sçavans, p. 116.

vante (o) operam dedit ut formalem & præcipuam vocis cujusque significationem erueret, ex eaque singulorum derivatorum significatus derivaret, quod ut in præfatione præstiturum se recepit, ita non infeliciter plerumque præstitit. Commendatur etiam Forsteri opera hæc à Celeberrimo Vratislaviensium Theologo Caspares Neumanno in præfatione ad Exodum Linguae Sanctæ, ubi ait: Eum optime analogiam dictionis Hebraicæ ex usu ipso eruere tentasse, & conferendo indices vocesque alias & literis & significatione cognatas ita interpretatum esse, ut quod vox uno significabat loco, in omnibus semper significare, intelligeretur. Etiam Dn. D. Majus ait: (p.) Eum præcipue excelluisse, in emphasibus vocum ex vocibus conjugatis & radicibus affinibus eruendis; idem tamen in præfatione Coccejani Lexici observat, illius contra Rabbinos zelum nimium fuisse multos viros doctos publicis in scriptis docuisse. Arque eadem ratione sentit inter Gallos Richardus Simonius (q), inter nostrates Celeberrimus VVagenseilius (r), qui multa in Forsteri Lexico erronea esse, quæ longè rectius Rabbini eum edocturi fuissent, si illos adhibuisset in consilium, observat. Quicquid sit, laudem omnino illa ætate, quâ scripsit, noster editione hujus Lexici promeritus

(o) Vid. Pfeifferi Critic. Sacr. p. 175.

(p) Vid. Maji Introduct. ad stud. Philol. Critic. Exeget. p. 33. Conf. & Clariss. VVolfii historiam Lexicorum Hebraic. p. 100.

(q) Vid. Simonii historiam Crit. Vet. Test. lib. III. p. 6. & p. 92. juxta edit. qua utor Amstelodamensem a. 1681. impressam & à Natali Alberto de Versè editam.

(r) Vid. VVagenseilii eruditam & prolixam præfationem præfix telis igneis Satanæ.

ritus est, licet suis laboret nævis, nostra enim ætate majori in pretio est eruditio Iohannis Cocceji Lexicon, cuius secunda editio Francofurti publicata, quod pluribus mendis liberata & supplemento Celeberrimi Giesensium Theologi Dn. D. Maji aucta, priori utique est præferenda. Rectè enim sentit Tenzelius (s) dicens: *Cocceji Commentarius linguæ Hebraicæ so vor kurtzer Zeit zu Franckfurth wieder aufgelegt und vermehret worden, ist das beste unter allen Hebræischen Lexicis, die ich jemahls gesehen habe, zu mahl darinnen die Bedeutung der Hebræischen Wörter, und bisweilen die Emphasis derer Ebræischen Phrasium teutsch gegeben wird.* Cæterum & Maukischius in notis Philologico Theologicis testatur Forsterum à Mercero in notis ad thesaurum Pagnini & à Marino in Arca Noæ sæpe præter rationem impugnari, & luculentis exemplis demonstrat, Lexicon Forsterianum fontem quasi & scaturiginem esse, è qua Merceri notæ in Pagninum & ex his in arcam Noæ plurima fluxerint. (t) Hoc etiam notandum est, Forsteri Lexicon in Indicem expurgatorium fuisse relatum, inquisitores enim atro calculo notarunt totam epistolam dedicatariam & in radice על in dictione על ad finem §. I. deleri jubent illa verba: *quo docetur sola Dei misericordia fide propter Christum justificari hominem absque ullis operibus legis.* Ibidem in §. 5. in principio expungunt hæc *non sola in Christum fide nos justificari.* Non postremus etiam locus tribuendus est IOHANNI EHINGERO nato Lauingæ an. 1488. qui veritatem Evangelicam Augustæ 1531. constanter docuit, dissidiis vero libello

(s) Vid. Tenzelii colloqu. menstr. an. 1690. p. 627.

(t) Vid. VVolffium l. c. p. 105.

bello Interimistico exortis, expulsus, Palatinatum jussu Ottonis Henrici Comitis postea Electoris Palatini ad puriora sacra reduxit, diem obiit Augustæ 1572.

§. III.

Vixit & Augustæ Vindelicorum VVOLFGANGVS Mv-
scvlvs Lotharingus gente, patria Dufanus an. 1479. na-
tus. Hic Argentinæ primum, post an. 1531. Augustæ
Concionatoris munere functus est, ibique per integros
annos 18. docuit. Helveticæ vero opinionis nostrum as-
sertorem initio fuisse cum Augustæ viveret, Seckendorf-
fius docet, qui Musculum, Sebastianum Maierum,
Theobaldum Nigrum, concionatores Argentorato evo-
catos Michaelis Kellneri doctoris Ecclesiæ Augustanæ,
fervidi Zvvingliani dogmatis assertoris partes suscepisse,
fide Achillis Gassari commemorat. (u) His vero Regius
Iohannes Rana & Stephanus Agricola Doctores or-
thodoxi se mascule opposuerunt & cum iis acriter di-
sceptarunt, tandemque urbe excesserunt. Sacra igitur
cœna non jam septimanis singulis aut super altaribus la-
pideis, nec adhibitis calicibus antiquis, sed vix de men-
se in mensem ac super mensis ligneis poculisque vulga-
ribus celebrata fuit, & infantes non evoluti ex veteri
more fasciis, verum sparsis in faciem guttis baptizaban-
tur, omisso etiam, quem vocant, exorcismo. Acris
hinc cum Ecclesiæ Augustanæ ministris Luthero a. 1533.
concertatio fuit, namque hic peculiari scripto ad Sena-
tum Augustanum misso de Augustanis ministris questus
est, quod jactent, se de sacramento eadem quæ VVitte-
ber-

(u) Seckendorf in Histor. Lutheranis. libr. III. sect. 3. §. 8. p. 18.
ad an. 1531.

bergenſes docere, & quod verba ſua ita torqueant & emolliant, ut utraque opinio ex iis intelligi poſſit, apertè vero & diſerte quid ſentiant non profiteantur, Zvvinglianam verò mentem in Catechiſmo an. 1533. edito prodiderint. His literis à Senatu communicatis quid reſponderint Eccleſiaſtæ Auguſtani apud Seckendorffium licet videre (x) Equidem in ita de articulo S. Cœnæ inter Miniſterium Auguſtanum & Saxonicos Theologos Lutherum imprimis concordia an. 1535. fuit, (y) ſed ex parte noſtri mente non ſincera ſatis id factum fuiſſe rerum eventus docuit. Opinionem enim Helveticam cujus ſectator clandestinus fuerat Auguſtæ, cum ad Helvetios an. 1548. ceſſiſſet, palam defendit, diemque obiit Bernæ 1574. Cæterum vitam noſtri exhibet Baylius dans ſon diction. hiſtor. & crit. Tom. II. p. 2262. Conf. & Teiſſier eloges des hommes ſçavans. Tom. I. p. 232. & Tom. III. p. 150. nec non Adami vitas Theologorum. Prædicat eruditionem noſtri Thuanus, cui inter Proteſtantes magni nominis Theologus audit. (z.) *Locos ejus communes* Melchior Adami *opus plane divinum* appellat & toto decennio Muſculum hoc ſcriptum elaboraſſe refert. Eos etiam in Gallicum Idioma verſos per Antonium Vinetum & Genevæ 1577. majori forma impreſſos fuiſſe tradit Teiſſierius (a.) *Commentarios ejus in Scripturam ſacram* laborioſiſſimos jam allegatus Thuanus vocat. De commentario vero in Pſalmos ſatis prolixo, cui per XX. annos operam ſe dediſſe & quotquot ante ipſum in Pſalmos

(x) Idem loc. cit. p. 63. in additione.

(y) Lib. III. p. 124. ad an. 1535. §. 44.

(z) Vid. Thuanus ad ann. 1563.

(a) Vid. Teiſſier. elog. Tom. III. p. 133.

Psalms scripserant evoluisse, in præfatione sua profite-
tur, Richardus Simonius ait: (b) *maiores ubique quam
cæteri Protestantes moderationem & erga veterum auto-
ritatem venerationem exhibet &c. exacta satis ejus me-
thodus. Primum quidem varias veterum Inter-
pretum Græcorum, Latinorum, interpretationes producit,
quibus interdum recentes adjungit, mox textum ad lite-
ram explicat, post ethica quadam subjicit. Profecto le-
gitimam methodum sacras literas interpretandi vidit & a-
gnovit; verum quia non satis in Critica exercitatus erat
rem perficere nequivit. Absque tamen præjudicio veteres
interpretationes expendit & satis perspicax extitit, qui
puncta vocalia hodierna, nupera esse agnovit.* Latine
quoque reddidit varia doctorum Ecclesiasticorum scri-
pta Idiomate Græco concinnata, Chrysostomi, Basilii,
Cyrilli, Athanasii, Eusebii, Socratis, Sozomeni, Theo-
doreti & Evagrii, sed tanto in pretio hæ versiones ab e-
ruditis non habentur, nam teste Abrincensi in Gallia
doctissimo Episcopo Huetio, notitia Græcæ linguæ im-
paratus, neque latina valde instructus, hallucinatus est
sæpe, utpote earum artium rudis, quas qui colunt eru-
diti appellantur. (c) Innotuit etiam hoc Tempore
Ecclesiastes Augustanus CASPAR HUBERINVS qui anno
1535. cum Gereone Seilero Medico Senatus & Ministe-
rii literis instructus mense Julio VVittebergam ad Lu-
therum est profectus, ut consensum cum eo profiteretur
† peteretque ut Urbanum Regium qui 1530. Augustæ

C 2

dogma-

(b) Vid. Rich. Simonii histor. crit. V. T. lib. III. c. 14. p. 66.
juxta editionem laudatam.

(c) Vid. Huet. de Clar. interpr.

(†) Seckendorf. in hist. Luth. lib. I. p. 271. & 272. juxta edi-
tionem in fol. addit. lib. III.

dogmata divina purè casteque tradiderat, sua opera induceret, Augustam ut ad regendos concionatores reliquos rediret. † Hic puriorem doctrinam, quam Augustæ per bene longum temporis spatium defenderat, cum magna hominum offensione deseruit, & formulæ Interimisticæ notante Crusio †† Doctor evasit, diemque annotante Krugero anno 1553. obiit (*d*) Libellos autem ante lapsum varios idiomate Germanico vulgavit. Ann. 1541. tr. de *Cognitione Dei vera*, sequenti de *bonitate Dei & ira* prodiit; taceo alia hujus generis moralem doctrinam illustrantia. Post lapsum commentario illustravit Ecclesiasticum, Norimbergæ 1552. publicato. Libellos ante lapsum scriptos Osiandro referente (*e*) Lutherus ipse mirum in modum commendavit. Eosdem Crusius citato loco *bonos* appellare non dubitat.

§. IV.

Vixit & XVI. seculo D. CASPAR AQUILA Patria Augustanus qui an. 1525. doctrinam puriorem Isenaci cœpit docere, tandemque Superintendens Salfeldensis constitutus est an. 1528. (*f*) Anno 1533. tractatum de *Eleemosynis* conscripsit, cui Lutherus præfationem præfixit.

† Vid. Seckendorffii Hist. Lutheranismi, Libr. III. §. 44. p. 124. juxta edit. in Fol.

†† Vid. Crusii Annales Suevicos. Part. III. Libr. XI. p. 680.

(*d*) Vid. Krugeri Catalog. Viror. Claror. p. 54.

(*e*) Vid. Osiandri epitomen Hist. Eccles. Cent. XVI. Lib. III. §. VIII. p. 580. Confer. & Summe Reverendi Dn. D. Gözii Lubecens. Theologi Celeberr. Todten Bibliothek. p. 62.

(*f*) Vid. Seckendorff. lib. II. hist. Luth. p. 102. §. 36. addit. I.

fixit. Officium in corrigendis inveteratis seculi vitiis nostrum haud quaquam neglexisse, Seckendorffius idem docet. (g) Constantiam ejus laudat Gottofredus Arnoldus (b) qui nostrum an. 1548. consolatorio scripto captivi Electoris mentem erexisse narrat, qua quidem in parte majorem omnino laudem vel hodie meretur, quam VVittebergenses illi ~~μεγαλοιστοι~~ Melanchthon & Bugenhagius de quibus Matthias Razenberger testis coævus, captivi Electoris Archiater ait: *Da D. Pommer einsmabls in Beschluß des gemeinen Gebets auf der Cangel auch für die weltliche Obrigkeit bies beten, vermabnt er die Zubörer, daß sie auch für ibren gnädigsten Herrn den Cbursfürsten fleißig beten sollten; doch mein ich, sage er, nicht den alten Cbursfürst Hertzog Iobann Friedrich, sondern den ietzigen unsern gnädigsten Herrn Hertzog Moritzen, der ist ein rechtschaffner gütiger und milder Fürst, und bat neulich dem Herrn Philippo und mir einem jeden eine Pomp-Mütze voller Thaler schencken lassen; auch war unter den VVittenbergischen Gelehrten keiner, der den alten gefangenen Cbursfürst in seinem Betrübniß und Elend mit einiger Trost-Schrifft oder Briefflein ersuchet, ohne allein der fromme Doctör Hieronymus Schurff, ein fürtrefflicher Iurist, den viele Leuthe noch für einem halben Papstler hielten, die andere Gelehrten unterlieffen es allesamt.* (i.) Imprimis vero perpetuitatem nominis est

C 3

con-

(g) Lib. III. §. 24. p. 65.

(b) Vid. Arnolds *Ketzer Historie* Tom. II. lib. XVI. c. 4. §. 8. p. 32.

(i) Insertum est Razenbergeri scriptum observationibus Halensibus Germanicis Tomo II. v. p. 317. & Tomo IV. historiae haeres. Arnold. v. p. 93.

consecutus, quod spiritu excitatus heroico, inter Evangelicos primus impugnarit notissimum illum Interimisticum libellum, quem inter ipsos Pontificios in Gallia Robertus Abrincensis Episcopus, in Italorum oris ordinis Dominici Generalis publicatis scriptis illa ætate insectabantur. (k) Salfelda tamen exulare per aliquot temporis spatium coactus fuit, & Schmalcaldiam latendi locum invenit. (l).

§. V.

Considerandus porrò venit BERNHARDINVS OCHINVS, Senensis patria an. 1487. natus, qui Pontificiis addictus sacris Caput ac generalis fuit ordinis Cappucinorum, postea discedens ex Italia & apud Helvetios agens ad puriorem doctrinam se convertit, Genevæque primum, post permittente Senatu Augustæ an. 1545. docuit, & Italico sermone epistolas Paulinas publice in gratiam quorundam mercatorum, qui idiomate Italico delectabantur, explicavit, tandemque Tiguricum in Anglorum oris, Argentorati & Genevæ per aliquot temporis spatium hæsisset, Ecclesiæ Italicæ præfuit, ob editos vero dialogos Tigurino agro excedere iussus Basilea quoque Mühlhusa & Polonia ejectus in Moraviam concessit, atque an. 1564. vitam cum morte mutavit. Vitam nostri exhibent Baylius dans son diction. histor. & crit. Tom. III. p. 2237. Arnold. *in der Ketzer-Historie* Tom. II. lib. XVI. c. 22. & Clarissimi Observatores Hallenses Tom. IV. Observ. Hallens. Lat. observ. 20. Plures prædicarunt eloquentiam nostri & doctrinam, non defuerunt tamen qui ipsum Atheis quoque & Antitrinitariis annumeraverint, quo

(k) Vid. Lucæ Osiandri Centur. XVI. lib. II. c. 70. p. 497.

(l) Vid. Razenberg. lib. cit. Tom. IV. histor. hæres. Arnold. p. 93.

quorum verò objectiones laudatus observator refutare, & omnia quæ ad defensionem ejus facere videbantur, comprehendere studuit. Coeterum varia ejus sunt scripta, *conciones breves XX.* in Italia habitæ & latine versæ à Iosepho Hochstettero, an. 1545. prodierunt. In his doctrina de justificatione, bonis operibus, confessione, satisfactione, indulgentiis, reservatis Pontificiis & purgatorio, aliaque fidei capita sic proponuntur, ut parum in iis desiderari possit, & pleraque cum Lutheri aliorumque Evangelicorum sententia notante Seckendorffio, conveniant. (m) *Conciones in Epistolam ad Galatas Augustæ habitæ germanice versæ Augustæ media forma an. 1546. prodierunt.* In iis autem, eodem judice Seckendorffio, vix quicquam est, quod non sit orthodoxum. (n.) Publicata quoque ejus *Expositio Epistolæ Pauli ad Romanos* fuit, Italico idiomate conscripta, latine verò à Sebastiano Castellione versa, & Genevæ atque Augustæ in 8. impressa. Noti & ejus *XII. sermones de cæna Domini* Ioachimo VVestphalo oppositi, *libellus de beneficio Christi, sermones tres de officio principis, quinque declamationes sacre & de purgatorio* Dialogus. *Labyrinthi ejus de Prædestinatione & libero Arbitrio* Basileæ sunt excusi, & de his ait Baylius: *Ils m'ont paru l'ouvrage d'un homme, qui avoit l'esprit fort net & fort penetrant.* (o.) Ejus *Apologorum* libri primum Italico sermone cum addita Latina Castellionis translatione publicæ commissi luci sunt, post per VVirsungum Heidelbergensem Diaconum in Germanicum versi an. 1559. in Belgicum vero Dor-

(m) Vid. Seckendorffii Supplem. ad Indicem prim. histor. Luth.

(n) L. c.

(o) Vid. Bayle diction. histor. & crit. Tom. III. p. 2237.

Dordraci 1607 in 8. prodierunt, & in hoc scripto idololatria, avaritia & varii abusus Pontificiorum perstringuntur. (p) *Dialogos XXX.* in libros duos divisos Italica quoque lingua edidit, hi postea per Castalionem in latinam sunt translati & Basileæ 1563 in 8. impressi, sed hoc labore odium noster plus quam vatinianum sibi conflavit, nam in Dialogo XXI. de Polygamia non orthodoxe satis senserat, cœterum si ab his discesseris ex libro integro contrarii nihil constabit; (q.) De ejus *Catechismo* 1591. recuso, clarissimus Hallensis Observator testatur, ipsi hunc fœtumtribuendum non esse, cum annus editionis cum vita authoris non conveniat. Docet autem Groschuffius (r) αὐτόπτης testis, hunc librum pro imaginario titulo non posse haberi, neque ab impostore esse confectum, potius Ochinum hujus scripti genuinum esse autorem certo constare, ipsumque librum in Bibliotheca Dillherriana, quæ Norimbergæ asservatur deprehendi; sed litem hanc cum librum ipsum Sybillinis foliis rariorem videre nobis non contigerit, dijudicandam aliis relinquimus.

§. VI.

Lubet in hoc celebriorum Theologorum *seculi XVI* sacrario collocare quoque Doctorem GEORGIVM MTLIVM Augustanum, qui 1548. natus in patria Superintenden-
tis

(p) Recensionem scripti vid. in Biblioth. antiqu. an. 1706. mens. Ianuar. p. 22.

(q) Vid. Observat. Hall. Lat. Tom. V. obs. 2. p. 82. & Magnif. Dn. Consiliar. Struvii Introduct. c. 9. §. 8. p. 448.

(r) Conf. Groschuffii Præf. præfix. Fasciculo I. collection. libror. rar.

tis officio est functus, verum cum Calendarium Pontificium recipere noller, Augustana urbe expulsus fuit. Inde Jenæ & Wittebergæ Theologiam cœpit docere, diemque obiit an. 1607. (s) Eloquentiam & merita Mylii Georgius Weiffius (t) Fridericus Taubmannus (u) & alii à Celeberrimo Serpilio notati celebrant (x). Inter scripta ejus imprimis eminent *die Türcken-Predigten* quem laborem Ienensis Theologus Christianus Chemnitius (y) prædicare non dubitavit. Etiam B. Spenerus præfationem nostri Pauli Ienifii thesauro animæ præfixam mirum in modum commendat, eamque integram tractatui suo quem de sacerdotio spirituali germanico idiomate conscripsit, inseruit. Huc quoque referas BARTHOLOMÆVM RÜLICHIVM Rev. Ministerii Augustani superiori decimo septimo seculo Seniore, linguarum orientalium peritissimum, cujus in linguis scientiam haud vulgarem Guilielmus Schickardus publicè laudavit (z). Egregium est, judice Celeberrimo Serpilio (a) scriptum ejus, in quo Confessionem Augustanam contra

(s) Conf. Leonhardi Hutteri orat. parent. de rebus gestis vita & obitu Mylii, eandem quoque exhibet Zeumerus in vitis Professorum Ienensium p. 910. nec non Wittebergensis Theologus beatus D. Neumann, in program. S. R. Dn. D. Deylingii dissertationi inaugural suffixo.

(t) In dissert. de Allotrio Episcopis.

(u) In otio Semestri p. 21.

(x) In Epitaph. Theolog. Suev. p. 144.

(y) In *notwendigem Bericht auf D. Schefflers Türcken Schrift* §. 10.

(z) Vid. Schickardi dissert. de Deo orbo Saracen. p. 7.

(a) Vid. Epitaph. Theolog. Suev.

tra Doct. Doschium defendit. Ejus defensionem Pædo-
baptismi in præfixa præfatione prædicat David Büttne-
rus, Diaconus Lipsiensis, qui concinnatis de hoc argu-
mento solidissimis scriptis hunc librum annumerare non
dubitatur. Licet & hoc notandum sit, recentiori ætate,
Iohannis Winckleri Hamburgensis Theologi laborem
eruditus magno in pretio haberi. Scripsit & explicatio-
nem Iobi Vittebergæ 1617. med. form. editam, cui ve-
ro nostro ævo palmam præripiunt Sebastiani Schmidii
inter Nostrates, inter Romanenses Sanctii, atque im-
primis Francisci Vavassoris disertissimi illius summique
ingenii ac doctrinæ viri (b). eruditi labores, quibus
hunc librum Biblicum conati sunt illustrare.

§. VII.

CHRISTOPHORVS HELVICVS quoque huc referendus
est, Sprendlingæ, qui pagus est unum milliare distans
Francofurto ad Mænum, an. 1581. natus. Hic in Gie-
senfi Academia Hebraicam & Græcam linguam, tandem
etiam Theologiam docuit, & 1617. est defunctus, vitam
ejus exhibet Spizelius in templo honoris referato p. 46.
Witte in memoriis Theologorum decad. I. p. 97. Petrus
Baylius in diction. hist. crit. tom. II. p. 1506. Freherus
in theatro p. 394. Profectus nostri in exacta cognitio-
ne linguarum Græcæ Hebraicæ, Chaldaicæ, Syriacæ
Boissardus in Iconibus miratur, qui eidem historiarum
sacrarum profanarumque & rerum Astronomicarum ac
Arithmetices tantam tribuit scientiam, quanta in homi-
nem cadere potest. Certe tractatum nostri de Chaldaica
ca

(b) Ita doctiss. Iesuitam Vavassorem Grævius appellat. part. II.
notar. in epist. Ciceron. ad famil. p. 61.

ca Bibliorum paraphrasi an. 1612. exscriptum typis, sum-
mopere inter ipsos Reformatos Belgii Theologos An-
dreas Rivetus, inter Gallos Natalis Alexander * com-
mendant, qui scriptum hoc *in signem tractatum* appellare
non dubitant. (c.) Quantum ei in Hebraicis Basileensis
Professor Iohannes Buxtorffius tribuerit, ex literis ejus
ad Helvicum datis abundè patet. Scripta quoque ejus
Iudæis opposita Martinus Diefenbachius justis laudibus
extollit. Imprimis vero theatrum ejus Chronologicum
sæpissime recusum usu venit illis, qui temporum inire
rationes & in hoc labyrintho filo quodam Ariadnæo in-
strui volunt. Sane in hoc vel ipso iudice Calvisio peri-
tissimo harum rerum viro, (quippe de quo Scaliger so-
lebat dicere: Eum primum inter Chronologos nugari
desisse notante Bœclero in Bibliograph. hist. polit. cur.
§. 18.) exemplo ante hoc non viso omnia uno intuitu
lectorum oculis subiciebantur, à Gallis etiam, Polonis,
Danis, Anglis, Suecis, Hungaris, Helvetiis, Germanis
magno id applausu exceptum fuisse Iohannes Iustus Win-
ckelmannus refert. (d.) Georgius Calixtus ait: (e) *mibi
in plerisque placet Scaliger, quem è nostris etiam exprimunt
Sethus Calvisius & Christophorus Helvicus, vir eruditissi-
mus, cujus Theatrum Chronologicum si rectè adhibeatur
studiosis magnopoterit esse usui.* Schuppius memorat et-
iam apud Anglos hunc librum fuisse recusum (f.) Labo-

D 2

ris

(*) Vid. Nat. Alex. Selecta Hist. Eccles. Capita p. II. Sec. II. p. 152.

(c) Vid. Rivetum in Isagoge ad Sacr. Script. C. 9. apud Koeni-
gium in Biblioth. p. 389.

(d) Vid. Winckelmanni præfat. scripto præfixam.

(e) Vid. Calixtum in apparatu S. Theologiæ p. 178.

(f) Vid. Schuppium in dedicatione *des Bücher Diebs* p. 989. apud
Reiman. in hist. lit. Germ. contin. l. II. sect. 3. p. 363.

ris hujus laudem minuunt quidem, sed non planè tollunt, quæ Tanaquillus Faber lib. I. epist. 61. (g) in eo desiderat, qui ait: *Primum mihi credas hoc velim Helvicum non satis locupletis esse fidei, in hac Chronologia parte, quæ virorum scriptis illustrium ætatem signat. Dein quoque hoc habet Helvicus, quod fere plerumque recentiores scriptores sequatur, ut Eclogarios, Bibliothecarios &c. Quale aliquid in Calvisio improbarat Scaliger, quemadmodum ex epistolis ejus apparet. Quamvis Calvisii opus ex quo totus est Helvicus mirifice laudaret.* Majori tamen nostra ætate in pretio sunt eruditæ Petavii Rationarium & Breviarium Strauchii quæ scripta sæpius re-cusa, postremum apud Anglos quoque impressum est. Augustanis jure nostrum annumerare possumus, nam publicæ utilitatis gratia, per aliquot temporis spatium, Landgravio permittente Vindelicorum Augustæ vixit, & in Gymnasio, Senatus Augustani jussu, Ratichiana docendi methodo (h.) & dexteritate celebritatem non exiguam

(g) Locum Fabri exhibet Bælius in dict. histor. Critic. Tom. II. p. 1508.

(h) Hanc methodum Celeberrimus Struvius exponit in præfat. præfix. Baptistæ Guarini tractatui de ordine docendi & studendi. p. 43. Multos, inquit, hæc Ratichiana methodus, quam viris eruditæ examinandam & Germaniæ proceribus promouendam, offerebat Auctor, reperiēbat, qui contradicebant, ex iis maximè, qui scholis vitam addixerant: nec defuere alii, qui eandem & commendarent & pro viribus promoverent. Probabant eam Ienenses, Albertus quippe Grauerus, Zacharias Brendelius, Balthasar Gvalterus, & Michael Wolffius, publicoque quid de hac methodo sentirent scripto testabantur Germanico idiomate Ienæ edito. Laudabant

quam est consecutus. Iam antea in Belgio conatus nostri Scaliger & Doufa & in Helvetia Buxtorffius laudaverant, qui ut hac methodo Germaniæ scholas reformaret, nostrum excitare literis non dubitaverant. Sed deploranda illo tempore Germaniæ facies erat, diris enim convitiis ipsi Giesensis Academiae Philosophiæ Scholasticæ doctores & pædantismo dediti gubernatores scholarum haud pauci proscindere famam nostri, qui opinio-

D 3

nibus

dabant illo methodum, quæ in erudienda juventute addiscendis lingvis & literarum primitiis viam præmonstret faciliorem. Secuti hosce Giesenses Christophorus Helvicus præcipuè & Ioachimus Iungius, qui hanc methodum in addiscendis lingvis pro merito laudant, quorum & de hac consilium Giesæ 1613. prodiit in 12. In eo autem plerumque constabat, ut quæ à præceptoribus discipulis proponuntur, iterata sæpius inculcentur repetitione, nec ad alia progressus fiat, priusquam quæ prius tractata bene fuerint percepta, atque memoriæ mandata. In hisce quoque aliqua observabat ad rem necessaria, ne vel nimium macerentur juvenes, ediscendis integris paginis, pro more in scholis recepto, sed ut propositorum sensum bene declararet præceptor, eadem viva voce sæpius repeteret, ita ut juvenes non ad ipsa verba adigantur, quæ sæpius ad amussim quidem proferre norunt, mutata verò parum quæstione obmutescunt, atque ita juvenes rem bene prius perceptam memoriæ melius mandarent, quam verba. Nec cum horis lectiones quoque mutabat, uti in scholis moris est, quo confunduntur pueri, sed in unica re instabat, dato tamen pueris certo interstitio, ne discendi rædium eos caperet; Grammatices præceptis benè inculcatis, è Latino primum docebat in Germanicum sermonem transferre, cum hic alteri notior sit, inde ad Latinam ex Germanico ibat translationem. Methodi quoque hujus utilitatem

exem-

nibus vulgaribus jam nuncium mittere coeperat, studebant, & instituta ejus satyricis his verbis deridebant: *Helvicus will zu Augspurg einen Trichter machen, dardurch er die Kunst der Jugend in den Kopff will schütten, eben wie man den Wein in der Herbst-Zeit ins Faß füllt.* His noster exagitatus artibus studiis continuis in valetudinem sibi attraxit, diemque an. æt. 36. obiit.

§. IIX.

Excipit hunc IACOBVS REIHINGIVS cui Patricia apud Augustanos prosapia orto magnum omnino nomen peperit publica Evangelii professio, agnitæque veritatis ad extremum usque halitum strenua propugnatio. Natus erat an. 1579. Augustæ Vindelicorum, & Papistarum innutritus sacris inter eos magnus Theologus evasit. Poeticam enim primo in Collegio Sodalium Oenipontano, Philosophiam autem & Theologiam Ingolstadii professus est, ac demum in VVolffgangi Guilielmi Comitis ad Rhenum Palatini Neoburgici aula Concionaturam est adeptus; repudiatis tandem Pontificiorum erroribus Theologiam Tubingæ docuit, fatoque functus est an. 1628. Vitam exhibent Baelius in dictionar. Histor. crit. Tom. III. p. 2564. Spizelius in templo honoris reserato, p. 93. Rollius in Bibliotheca Theologorum nobil.

p. 201.

exemplis Ratichium comprobasse prædicta scripta docent, nec dispicuit methodus cum tardioris in scholis progressus hæ præcipuè causæ sint, quod memoriæ mandandis nimium occupentur pueri, & in his verborum potius quam sensus habeatur ratio, lectiones frequentius mutantur, multa ultra captum proponantur, vel à pueris postulentur, & quam frequentissimè nondum perceptis prioribus, ad alia fiat progressus.

p. 201. Ejus mirabilis ac salutaris conversio omni seculorum memoria digna est. Cum enim in eo esset, ut doctrinam, quam tunc amplexus erat ac mordicus tenebat, magis magisque adversus dissentientes tueretur, & sacras literas evolveret, collatis Theologorum nostratum opusculis, coelesti perfusus lumine Pontificia dogmata repudiavit & peculiaribus scriptis oppugnare conatus est. Natus hinc est *libellus retractationis* an. 1626. idiomate vernaculo scriptus, quo *vix pulchrior aut eruditior* notante Summe Rev. Goetzio dari potuit. (i) Quippe in hoc Augustinum hac in parte secutus ea omnia quæ Manuali Evangelico Hoëi ad reprehendendos Pontificiorum errores scripto antea opposuerat sincerè postmodum correxit. Ante suam conversionem noster scripta edidit varia, quorum mentionem injicit Petrus Baelius in *Diction. histor. Crit. loc. cit. An. 1615. publicavit muros civitatis Sanctæ hoc est: Fundamenta duodecim religionis Catholice quibus insists Princeps Neoburgicus Lutheranismum abdicato in Ecclesiam pedem intulit.* Sed librum hunc Coloniae editum Theologus Wittebergensis Balthasar Meisnerus refutavit, qui è Reihingianis thesibus scalam centum & quadraginta gradus altam fabricavit, qua muros Babylonis Romanæ demoliri conatus est. Fabricius quoque Bassecourtus tuba Dei edita & in Dresdensi aula Matthias Hoë ab Hoënegg vulgato Manuali suo Reihingium aggressi sunt. Ut muros itaque defenderet excubias Angelicæ civitatis Sanctæ Bassecourto & Meisnero, Hoëo vero Enchiridion. Ca-

(i) Vid. Goetzii Schediasma historico Theolog. de conversis Pontificiis ex lectione librorum Lutheri Lutheranorumque doctorum p. 49. 50.

Catholicum Reihingius an. 1617 opposuit. Prodiit postea Vittebergæ 1621. *excubiarum Papisticarum depulsio* in qua Reihingii muros diruere, inque planum effundere sategit; sed cum Reihingius illo tempore, quo libellus hic prodibat in lucem publicam Pontificiorum deseruisset coetum, Meisnerus in præfatione ei valde est congratulatus, autorque fuit ut in veritate ad extremum usque vitæ halitum permaneret (k). Et his monitis eum dedisse locum testantur lucubrationes variæ etiam post conversionem publicæ commissæ luci, *laquei Pontificii contriti*, quibus adjuvante Domino liberatus liberatori suo Deo T. O. Max. in Academia Tubingensi gratias egit, Tubingæ 1622. impressi sunt. Eodem anno *dissertatio* prodiit *de vera Christi in terris Ecclesia*. *Araneorum* verò operæ an. 1623. & *Apologeticus pro dissertatione sua de Ecclesia Christi* an. 1624. prodierunt. *Libelli Retractationis* 1626. exscripti mentionem supra injeci.

§. IX.

(k) Equidem recentiori ætate Schönmannus Iesuita Theologiæ in Academia Erfurtensi Professor in præfat. præfix. *dem unüberwindlichen Zeughaufe*, nostrum sub vitæ finem Evangelicorum castra deseruisse asserit sed fumum vendere Schönmannum fuisse docuit D. Ioh. Frid. Maierus in Diss. de morte Caroli V. Imperatoris Evangelica, qui Alegambii Iesuitæ verba allegat, in Bibliotheca scriptorum S. I. dicentis: *Reihingius factus errorum magister, ordinem fidemque transfuga deseruit: ducta domum pellice pro uxore, susceptis compluribus liberis, ita miser implicatus est, ut ad veritatis confessionem redire non sustineret. Sic in æternam mortem occubuit. Sic ab ipso socio fidei suæ convictus Schönmannus in aperto & turpi mendacioprehenditur.*

Claruit & *superiori seculo* Vindelicorum Augustæ inter purioris cœtus doctores HARTMANNVS CREIDIVS Ecclesiastes Augustanus, cujus conciones prædicat Lubecensium Theologus Georgius Henricus Götzius (l) quæ ait: Conciones ejus mihi perquam placent, quippe quæ *Biblicis refertæ sunt phrasibus & sacras historias Ver. Test. ad pericopas sacras haud ineleganter accommo-* dant. Vidit & *XVII. Seculum* ANTONIVM REISERVVM Theologum Celeberrimum Augustæ 1628. natum qui Schemnicensis Ecclesiæ Diaconus an. 1652. post Posoniensis Pastor in Hungaria est constitutus, exilioque an. 1672. multatus, Gymnasii patrii Rector est vocatus. An. 1675. Ministerii Oeringensis Senior, & 1678. Iacobæ Ædis Hamburgensis Pastor est creatus, spartamque tandem cum vita an. 1686. deposuit. Vitam ejus vid. in Dom. Doct. Pippingii *Sacro Decadum Septenario* p. 141. Conf. & omnino S. R. Dom. Serpilium in Epitaph. Th. Sæv. p. 152. Eruditionem ejus celeberrimi quique viri laudibus victuris celebrarunt. Tenzelio audit (m.) *Ein um die Augspurgische Bibliothek, ja um die gantze Christliche Kirche, mit Schrifften so nach einer raren erudition schmecken wohl verdienter Mann.* Crenius, (n) eum appellat *Theologum etate, doctrina, & vitæ sanctimoniâ commendatissimum.* Inter ejus scripta imprimis eminent Augustinus contra Pontificios vindicatus, qui liber

E

à Wür-

(l) Vid. Sum. Rev. Goetzii Meletemata Annæbergensia p. 101
not. I.

(m) Vid. Tenzelii colloquia menstr. an. 1692. p. 679.

(n) Vid. Crenii Exercitat. I. de libris scriptor. optimis.

à Würtembergico Theologo Andreæ Carolo *egregium* (o.) à Scherzero (p) *aureum* opus appellatur. Deinde *Anti Barclajus*, quo labore Systema doctrinæ Quakerorum à Berclajo exhibitum sub examen non in feliciter eodem Carolo teste (q) revocavit. Porro *testis & confessor veritatis Iobannes Lanojus* Theologus olim Parisiensis è media Pontificiorum phalange contra Romanam Ecclesiam productus; perinde ac superioribus annis à Dorscheo Thomas Aquinas & à Gerhardo ipse Berlarminus, ut fidei orthodoxæ testes in præcipuis quibusdam articulis controversis exhibiti fuere. *Dissertationem* ejus epistolarem *de origine progressu & incremento Atheismi* Seckendorffius (r) celebrat. Indicem quoque manuscriptorum Bibliothecæ Augustanæ Augustæ media forma an. 1675. edidit. In eo non solum Græcos sed etiam Latinos recenset, eo ordine, prout in pluteis asservantur. Inseruit hinc inde observationes de Manuscriptis, rarò tamen Celeberrimo Struvio iudice selectiores. (s) Historiam quoque literariam & librariam civitatis Augustanæ meditatatus est, cujus specimen est Catalogus librorum à civibus Augustanis, seu è Bibliotheca Augustana typisque Augustanis editorum, quem jam laudato indici Reiserus instar appendicis subjunxit.

§. X.

(o) Vid. Caroli memorabil. Eccles. secul. XVII. Tom. I. libr. 9. p. 378.

(p) In Dialysi de fide implicita p. 55. &c. apud Serpiliū.

(q) Loc. cit. lib. IIX. p. 379.

(r) In additionibus *zum Christen-Staat* p. 16.

(s) Vid. Dom. Consil. Struv. Introduct. ad rem lit. p. 152.

§. X.

Augustæ quoque Vindelicorum an. 1639. natus est *Theophilus Spicelius* ministerii Augustani Senior, qui an. 1691. obiit. Vitam ejus exhibent Summe Rev. Dom. D. Pipping. in sacro Decad. septen. memor. theolog. p. 363. & Clariss. Domin. M. Rauner, Collegii Evangelici Augustani Ephorus emeritus in *den Spizelschen Rubm Gedächtnis*. Etiam de meritis Spizelii disserit S. R. Dominus D. Serpilius in Epitaph. Th. Sæv. p. 185. Quanto in pretio noster fuerit eruditis, clarissimorum virorum testimonia sequentia abunde docent. Vocatur enim ab Heckelio (t) *delicatiores literaturæ Apolline ipso sic judicante lectissimum* *ἀνδρας*, à Bebelio in dissertat. de bis mortuis *πολυμάθεστατος*, a Michaele Hertzio (u) *de literis & pietate optime meritis*. Seligmanno (x) vir edecumatae eruditionis audit. Quantum ad ejus scripta attinet, b. D. Schubartus, Serpilio notante, in lectionibus manuscriptis quibus schediasma Bosii de comparanda notitia scriptorum Ecclesiasticorum illustravit, ait: *Est hic Spizelius vir eruditus, qui multorum sibi autorum comparavit notitiam. Scripsit de Atheismo, quod opus lectu necessarium est, nemo enim melius istud argumentum tractavit.* Laudatur & hic foetus à Seckendorffio (y) qui dicit: *Es ist wohl zu sehen was zwey hochgelahrte und belehne Manner Herr Theophilus Spizelius, und Herr Licent.*

E 2

Anto.

(t) Heckel. de Osculis p. 96.

(u) In Biblioth. Germ. Part. III. num. 1574.

(x) Conf. Seligman. dissert. de Theologo male dubitante, it. Serpilium.

(y) Vid. Seckendorffii addit. zum Christen-Staat: p. 15. 16.

Antonius Reiser beyde von Auspurg bürtig, diesfals vorstattliche Anleitung in ibrer Schrift wieder die Atheisten gegeben. Vide Spizelii scrutinium Atheismi historico æthiologicum an. 1663. De Atheismi radice an. 1666. Welches letztere eine Antwort ist auf Herrn Reiseri in selbigen Jahre gedruckte stattliche Dissertationem epistolarem ad Spizelium de origine progressu & incremento Atheismi. De ejus Academia Christi, quæ 1671. Augustæ med. form. est impressa, & in qua veterum doctorum XXII. Ignatii, Dionysii Arcopagitæ, Polycarpi, Iustini Martyris, Cypriani, Irenæi, Athanasii, Basilii Magni, Ephremi Syri, Epiphanii, Hilarii, Simeonis Stylitæ, Ambrosii, Chrysostomi, Hieronymi, Augustini, Gregorii Magni, Cyrilli Alexandrini, Climaci, Bernhardi &c. &c. icones & vitas exhibuit, Iohannes Andreas Bosius sequentem in modum judicat: (z) liber dignus, quem veræ pietatis cultores diligenter & assidue in manibus teneant. Notandum tamen, nostra ætate historiam scriptorum Ecclesiasticorum literariam & Ecclesiasticas antiquitates Windsorensis Canonici Cavei, nec non Du Pini novam scriptorum Ecclesiasticorum Bibliothecam magno omnino in pretio eruditis esse. Notum est quoque Spizelii templum honoris reaseratum in quo L. Theologorum & Philologorum Lutheranorum imagines & vitæ exhibentur, & quibus monumentis editis vel manuscriptis claruerint diserte ostenditur. (a) Infelix ejus literatus Tenzelio (b) audit ein schœnes Werck, das denen
Ge-

(z) Vid. Bosii Schediasma de comparanda notit. script. Eccl. p. 48.

(a) Magnif. D. Struvii Introduct. ad rem lit. p. 364.

(b) Vid. Tenzels Monate. 1696. p. 548.

Gelehrten zum besten geschrieben, und billich von ihnen allen gelesen werden sollte. Prodiit autem *Infelix literatus* 1680. *Felix literatus* 1676. *Literatus felicissimus* 1688. His autem scriptis Spizelius ut vitia fugiant & virtutem sectentur, & regulis & in medium adductis exemplis eruditos serio hortatur. Nota quoque sunt Spizelii sacra Bibliothecarum relecta, quibus inseruit Bibliothecæ universalis specimen, sed solum alphabeticum ordinem in autoribus recensendis sequitur & autores à syllaba AB. incipientes enumerat. In præfixa dissertatione præliminari de Bibliothecis agit & Manuscriptis, & manuscriptorum historiam, quatenus illa ex catalogis patet persequitur (c). An. 1633. Lugduni Batavorum in 12. prodiit elegantissimus nostri libellus *de re Sinensium literaria*, quo erudito orbi magnopere se commendavit. (d) Bibliothecam nostri Antonius Reiserus celebrat in epistola annexa templo honoris Spizelii reserato, p. 397. Prodiit etiam *Catalogus hujus Bibliothecæ* in quo selectum & ordinem majorem nonnulli desiderarunt. Collegit etiam Spizelius Antiquitates Augustanas & Doctorum Augustanorum vitas, sed hæ lucubrationes publicam lucem nondum adspexerunt. Sequitur hunc MATTHIAS FRIDERICVS BECKIUS Linguarum Orientalium egregie peritus, Ecclesiastes Augustanus, natus 1649. denatus 1701. De ejus vita ac scriptis vide Hendrichium in Pandectis Brandenburgicis, Summe Reverendum Dom. Pippingium in Decad. VII. memor. Theolog. p. 911. nec non Max. Rev. Dom. Serpilium p. 110.

E 3

Sum-

(c) v. Morhof. Polyhist. Part. I. lib. I. p. 41. & Dn. D. Struvii Introduct. p. 30.

(d) v. Ejusdem Biblioth. Historic. p. 244.

Summe Rev. Dom. D. Goetzius cum appellat in dissertatione de Centurione sub Christi cruce virum de re literaria meritissimum; Observationes verò ejus ad Martyrologium Escl. Germ. vetust. doctissimas. Meelführerus (e) notas nostri, quibus Itinerarium Rabbi Benjaminis illustravit eruditissimas & Beckium literaturæ Orientalis Antistitem vocare non dubitat; de eodem tractatu sequentia apud Wagenseilium reperimus: *Itinerarium hoc jam superiori seculo Constantinopoli, ubi impressum erat, allatum, latinitate donavit Benedictus Arias Montanus: hoc nostro autem, nova versione, notisque eruditis exornavit Constantinus l' Empereur, sed quia iste quoque aliorum industrie ac doctrina satis amplum, in quo se exercerent, & ab eo neglecta aut perperam intellecta supplerent emendarentque theatrum reliquit, ideo hunc laborem sibi sumpsit celebris & de sacra Philologia bene meritus vir Matth. Frid. Beckius, qui nisi observationes suas mature nobiscum communicabit, tandem cogetur ad exhibendum formulam accipere.* Huc quoque referas IOHANNEM IACOBVM MÜLLERVM Theologum Augustanum & Ministerii Seniore, qui Ulmæ 1638. natus, Augustæ 1706. vivis excessit. Notus est tractatus ejus, quem de fundamento fidei Romano Catholica Germanico idiomate conscripsit, & Eisenhutii Ordinis Prædicatorum monachi objectionibus an. 1686. opposuit. Prodiit etiam an. 1703. tractatus ejus de unione mystica, ejus vindicias brevi ante obitum tempore publicæ commisit luci.

SECTIO III.

(e) Vid. Meelführeri dissertat. cui titul. Iesus in Talmude.

SECTIO III.

*De Claris Theologis Augustanis qui Pontificiorum
sacris addicti fuerunt, & Augusta natales
suos debuerunt.*

§. I.

Is temporis, quibus universa tantum non Europa,
ignorantiæ tenebris succumbere literæque tam sacrae
quam profanae ex orbe proscriptæ videbantur, Au-
gusta nostra educavit MATTHÆVM LANGIVM Salisburgen-
sem Archiepiscopum Purpuratum Patrem, itemque Con-
siliarium intimum Maximiliani primi Imperatoris, qui
an. 1540. vita est defunctus. Fuisse hunc Matthæum
laudati Imperatoris spurium, quem Maximilianus I. ex
quadam fæmina Augustana nobili gente orta nata Lan-
gia genuisse dicitur tabulæ Tubingenses Genealogicæ te-
stantur. Nummum quendam à nostro cûsum exhibent
autores *der Hamburgischen Historischen Remarquen* an.
1704. p. 418. Prudentiam verò ejus politicam scriptores
coævi passim celebrant, Ioh. Cuspinianus imprimis in
diario de congressu Maximil. & trium Regum, (†) nec
non Ricardus Bartholinus Perusinus qui in Itinerario
Matth. Langi, (††) in quo quæ in conventu Maximil. I.
Regumque Hungariæ & Poloniæ gesta sunt describit, e-
ruditionem nostri & facundiam sequentibus extollit ver-
bis; *De adventu Regum cum ultro citroque disceptatum
fuiſſet, Oratores a Cesare redeundi licentiam accepere,*
quibus

(†) Vid. Collect. Scriptor. rer. Germ. Freher. T. II. p. 304. 305.
306.

(††) Insertum hoc legitur Collect. Freher. T. II. vid. p. 353.

quibus ut ex sententia factum satis videretur, Gurcensis* etiam orationem habuit, utpote qui hesternæ concioni vel respondendo quippiam adderent, vel qui a Caesar tanto Vi- ro dicente majorem in Reges affectum ostenderent. Hoc tamen compertum habeo, longam satis sed citra fastidium ornatamque orationem extemporaliter habuisse. Quod postquam rescivi, animo mirum in modum non inter fuisse, scrutatus sum. Nam quam erudite sapienterque verba faciat Princeps omnium mortalium ad unquam perfectissimus, absolutissimusque, sæpius & audiui & admira- tus sum. Nam ex ejus ore mel fluere quam verba, ut in Nestore Hommerico potius dixerim; talemque dicendi sva- delam veneremque qualis in Poriclis labris sessitasse fertur, percipio. Ut proponit breviter ac dilucide, ut ornate di- vidit, disputatur subtiliter, ut resumptionem rerum in fine felicissime prosequitur. Quod si alicui respondendi de- tur provincia, profecto vidi neminem qui majore memo- ria superflua non ignarus præteriret; partium ordini den- sius responderit, brevius concluderet, ac ubi necessitas co- git, eruditis quadam latitudine, sine dispenditum verbo- rum tum temporum concinnius orationem diffuderit. Oc- currit etiam nobis ex Pontificiorum ordine MATTHÆ- vs MARESCHALLVS de Pappenheim I. U. D. & Canonicus Augusta- nus qui excerpta dedit ex antiquissimo Chronico anonymi scripto- ris, qui inter incertæ ætatis scriptores à Vossio refertur. Inserta sunt excerpta hæc T. I. Collect. Script. rer. Germ. Freher. Excipiat hunc MATTHÆVS RADERVS Tyrolensis è Societate Iesu, qui an. 1561. natus, diem obiit 1637. hic non quidem patria & actu, professione tamen & officio, quo fungebatur, Augu- stannsfuit, magnoque ac indefesso studio *commentarium*
in

* Fuit enim hic Langus per aliquod temporis spatium etiam Epi- scopus Gurcensis.

*in Curtii de rebus Alexandri M. historiam conscripsit, quem Celeberrimus Fabricius amplum & eruditum appellat (a). Prodiit hæc Curtii editio Coloniae an. 1628. & Celeberrimo Struvio notante (b). ab eruditis valde æstimatur. Præferenda tamen hodie est Freinshemiana Argentorati 1670. med. form. & Samuelis Pitisci editio selectis commentariis variisque iconismis illustrata & an. 1693. in Belgio impressa. Martialis quoque epigrammata tertiis Raderi curis illustrata Moguntiae an. 1627. maiori forma prodierunt. Prima editio lucem vidit. an. 1602. altera 1611. in fol. Ingolstadii. De prima Iosephus Scaliger ait in epistolis: (c). *Valde laudo operam Raderi vestri in Martialem. Itaque me auctore multi emerunt librum illum, ut ego pretium illius excandefecerim. Laudo inquam eruditionem hominis & candorem germanicum, qui sine ulla rubigine & maledicentia tam bene de bono scriptore meritus sit.* Observandum tamen hic est Raderum in suis editionibus obscœna prætermisisse. Nobis enim, inquit, non licet esse tam latinis, qui Musas colimus pudiciores. Ex hoc commentario in Martialem, Laurentius Ramirez de Prado multa dum ad Poëtam huncce commentatus fuit, desumfit, quapropter eum Raderus ut furem suum perstrinxit. (d). Nostra ætate magni æstimatur insignis neque ubivis obvia editio Martialis ex accuratissima Petri Scriverii recognitione cum notis Celeberrimorum virorum Lugduni 1619. impressa. Præterea,*

F
noster

(a) Vid. Fabricii Biblioth. Lat. lib. II. p. 447.

(b) Vid. Biblioth. Histor. p. 26.

(c) Vid. Scaliger in Epistol. 159. ad Velferum. Confer. & Fabricii Biblioth. Lat. p. 464.

(d) Vid. Thomasius de plagio lit. §. 530.

noster Chronicon Alexandrinum, Climacum, Acta Concilii Constantinopolitani Oecumenici IIX. latine transtulit, aulamque *Theodosii junioris* è latinis & græcis scriptoribus congescit. Ut taceam *Bavariam Sanctam*, in qua autor quatuor voluminibus editis ab an. Dom. 1615. ad an. 1628. illustres pietate viros Bavaros aut in Bavaria florentes recensuit, non tantum quorum nomina in fastos & in martyrologia sunt relata, nec tantum à quibus aræ, sacella, ædiculæ, oratoria denominata extant, etsi in fastis non leguntur, sed etiam eos, qui suam vitam in quocunque loco, statu, ordine egerunt, & historiæ testimonio innotuerunt. (e) An. 1709. hic liber iterum prodiiit in fol. Sed imagines notante Magnif. Dn. Consiliario Ludvvigio sunt pallidæ, quod æs, cui incisæ, nimis attritum tanta exemplorum multitudine.*

§. II.

Nec omittendus etiam JEREMIAS DREXELIUS è S. J. qui 1638. obiit. Hic Seneca seculi hujus dictus insignis Monachii Theologus & Orator in Bavaria extitit. Vitam vide ejus apud Alegambium in Bibliotheca Jesuitica p. 181. De operibus ejus Scheurlius (f) ait: quod *eximiam* in iis semper *deprehenderit moderationem*. Morhofius (g) asserit: quod ejus libri propemodum omnes argumenti practici & sacri meditationibus sylvam præbeant, & proinde magno studio terantur, & seorsim ac junctim editi, etiam in germanicam linguam partim con-

(e) Vid. Illustris Leibnitzii præfat. præfix. recentiss. editioni *Annalium Boicorum Adlzreuteri*.

(*) Vid. Dom. Conf. Ludvvigii germ. princ. Libr. 4. c. 6. p. 105.

(f) v. Scheurlii Bibliograph. moral.

(g) v. Morhof, Polyhist. Liter. lib. VI. c. 4. n. 15.

converſi. Opera ejus omnia duobus Tomis comprehenduntur in 4. excuſis. Drexelius ante mortem, epistolam ad Eliam Ehingerum exaravit, priusquam verò literæ ei allatæ fuerunt, morte fuit præventus. Speiserus Jesuita ad Ehingerum eas postea transmiſit, his verbis additis: *Drexelio abeunti ingemuisse te credo, civis tuus fuit, & profecto inter patriæ tuæ ornamenta numerabitur, ubicunque candor judicat. Honestè egit ævum suum, nemini molestus. Vixit autem major semper cultu virtutum, quam ulla alia re, quam in illo orbis miratus est* (h). Drexelium etiam Voglerus (i) non minus ob insignem moderationem, quam variam eruditionem laudat. De Aurifodina ejus Bosius ait: (l) *Si non tam res in eam congestas, quam modum excerpti ab auctore commendatum respicias, passim quorundam judicia parum æqua experta est, nec fortassis immerito. Nam ut alia incommoda taceam, ideò non admodum apta discipulorum studiis esse videtur, quod unius ejusdemque argumenti excerpta in tot diversas classes easque bipartitas lemmatum, adversariorum, historiæ, locorum communium, verborum & sententiarum, miscellaneorum & aliorum discrepat. Quæ res non solum distrabit animum & memoriam, sed etiam nonnihil difficultatis cum in excerptando, tum in inquirendo secum trahit.* Nobis quidem excerpti methodus qua Isaacus Casaubonus solebat uti, imprimis placet. Hic aliquod Systema sibi bono ordine compositum in qualibet disciplina eligebat, chartaque inserta, munda secundum seriem materiæ per modum alle-

(h) Vid. Serpili Epitaph. p. 136. in vita Eliæ Ehingeri.

(i) Vid. Vogleri Introduct. in not. lib. opt. p. 45.

(l) Bosius de prud. & eloqu. civili compar. p. 98.

gatorum exercebat, quæ notatu erunt digna. Atque hac methodo vel nostra ætate multos in hac & alma Phylirea viventes eruditissimos viros uti, certò scio.

CAP. II.

DE

Clarissimis Jureconsultis Augustanis.

§. I.

Accedimus nunc in recensendis Augustanis eruditione, scriptis meritisque in Rempublicam claris ad secundam classem, quæ est JURECONSULTORVM, inter quos admodum celebris, qui Augustæ floruit, ULRICVS HANGENOR censetur. Hic SECULO XIV. vixit ac Ludovico IV. Imperatori à consiliis secretioribus fuit. Nam hoc & Guilielmo Occamo Anglo Minoritarum ordini addicto, Imperator belli pacisque tempore in diversis & maximis imperii negociis subinde usus est. Magno etiam cultu nostrum Henricus Augustanus Episcopus est veneratus, in cujus aula Cancellarii officio functus fuit. Hac sparta ornatus comitem sibi adjungens noster Eberhardum ab Hirnheim Præpositum Cathedralis & Ludovicum Oetingensem Comitem ab Imperatore Ludovico ad Benedictum XII. Pontificem Max. Avenionem missus est, ut pacem inter Pontificem & Imperatorem restitueret, ac Imperatorem à banno liberaret. Ejus manibus laudatus Episcopus cunctorum civium luctu in templo Cathedrali Augustano, quod divæ Mariæ consecratum est, iuxta persolvit. (a) SECULO XV. & XVI. Augustæ claruit CON-

RA.

(a) V. Werlich. Chron. Augustan. Tom. II, p. 100. & 101.

RADVS PEVTINGERVS Jctus celeberrimus, qui non solum ab Augustana civitate, sed & ab ipso Maximiliano I. Imperatore, ejusque successore Carolo V. in numerum Consiliariorum cooptatus fuit. Natus est 1465, diem obiit Augustæ 1547. Vita ejus legitur apud Adamum in vitis Ictorum. Magna sunt hujus viri merita cum in Rempublicam tum literariam Comitibus enim Imperii plerisque omnibus sua ætate celebratis, non solum interfuit, sed & consilio ejus in arduis maximique momenti negociis laudati Imperatores usi fuerunt. Rem vero literariam lucubrationibus eruditionem haud vulgarem spirantibus vulgatis promovere studuit. Quamobrem non solum Germani sed & ipsi Galli & Itali encomiis præclaris eum exornarunt. A Scriptoribus enim coëvis, celeberrimo Jcto Zasio (b) *vir omnium sua ætate absolutissimus*, à Beato vero Rhenano (c) *urbis Augustana imo totius Sæviæ immortale decus* appellabatur. Ex Italis Joh. Franciscus Picus Mirandulanus (d) magnis eum in literis ad Pirckheimerum datis elogiis extulit. Petrus Bonomus verò Tergestinus Episcopus *multiplicis eruditionis virum nostrum* appellare non dubitavit. (e) Scripsit antiquitatis hic amator & singularis æstimator *sermones convivales* Argentorati 1596 4. editos, Jenæque recufos 1684. 8 In iis Hertzio (f) judice, quam plurima ad illustrationem

F 3

Ger-

(b) v. Zassii epistol. ad Thomam Wolff. præfix. Peutingeri Sermon. conviv. T. I. Collect. Script. rer. germ. Schard.

(c) v. Rhenani dissert. epistol. de origin. Goth. ad Amerbach.

(d) v. Magyri Eponymolog. p. 653.

(e) Epistola Mirandulani p. 212. in operibus Pirckheimeri reperitur.

(f) v. Hertzii Biblioth. Germ. Part. I. Sect. 2.

Germaniæ spectantia explicavit, qua in parte ὁμολογῶν
 se præbet sententiæ Udalrici Zasii, qui jam olim de hoc
 scripto ita sentiebat: *in Peutingeri sermonibus convivali-*
bus est non solum eruditio rerum Germanicar. remotior, ut-
pote quibus & rara & in hunc diem incognita prodierint,
sed etiam copiosa summoque artificio elaborata traditio.
 Præterea de gentium emigratione epitomen Basileæ
 1531. & alia quædam publicè commisit luci. Cæterum Ju-
 liana quoque Peutingeri filia Augustæ Seculo xvi. claruit.
 quippe hæc anno 1509. cum quartum ætatis annum vix
 explevisset, Senatus Augustani nomine Imperatorem
 Maximil. I. sermone latino salutavit. (g)

§. II.

Nota quoque Augustæ per aliquot seculorum se-
 riem fuit illustris FUGGERORVM familia è pago Geg-
 gingen, qui semi milliario ab urbe Augustana distat, à Jo-
 hanne, qui 1376. Augustæ civis factus est, & exercere tex-
 toriam cœpit, orta (h). Hæc mox illustris & magnifica, in-
 gentium opum domina, successu temporis in tantum fu-
 it evecta, ut tandem meritis in Augustissimam Austria-
 cam stirpem immortalibus & comitum titulum & in co-
 mitiis locum promeruerit, eorum enim nomen in Impe-
 rii recessibus an. 1582. primitus apparet (i). Hac illu-
 stri gente RATMVNDVS FUGGER (k) Imperatoris Ca-
 roli

(g) Vide Werlichii chron. August. Part. II. p. 263.

(h) vid. Crusii Annales Sjev. lib. V. c. 9.

(i) v. Hyppolitum à lapide de ratione status in Imper. Germ.
 c. 7. sect. 8. p. 463.

(k) v. Clariss. Dn. Richardi Fautoris nostri æstumatissimi histo-
 riam Biblioth. Cæs. Vindob. p. 89.

roli V. & Ferdinandi I. Consiliarius est ortus omnigenæ eruditionis pariter ac liberalitatis in viros eruditos amantissimus, quippe qui multis ad libros conscribendos subsidia idonea pecuniamque est largitus, & passim eruditos favore suo ita persecutus est, ut fama ejus ubique innotuerit. Ex eadem illustri stirpe literatus orbis JOHANNEM JACOBVM FUGGERVM Raymundi filium vidit, qui splendidum opus, cui titulus *Spiegel der Ebrn des Hauses Oesterreich*, quod magno in pretio est eruditis, composuit. Hoc postea in meliorem ordinem, nitidioremque sermonem redegit Sigismundus à Bircken, qui id Lambecio censore variè locupletavit & æneis figuris auxit Norimbergæ 1668. Sunt tamen, qui affirmant, celeberrimo Ludvvigio (l) annotante, Fuggeri libros longè pleniores fuisse quos sine judicio correxerit, contraxeritq; Birckenius. Præterea sesquipedalia verba illi in deliciis sunt, ut bilem moveant cultiorum literarū studioso, ambages etiam amat Birckenius & excursus lectorem avertentes. Coeterum completissimis hodiè operibus historiæ Austriacæ inservientibus omninò annumeratur, atque ad Caroli V. tempora deductum est. Præstat imprimis in Genealogia particulari singulorum Imperatorum domus Austriacæ atque Heraldica, dum insignia domus familiarumque illustrium atque nobilium ubique annectit. (m) Eodem seculo & HVLDERICVS FUGGERVS notus fuit, Pauli III. olim Cubicularius & Protestantium postea doctrinam amplexus, qui veterum scriptis liberali sumtu comparandis & evulgandis intentus,

(l) Vid. Dom. Consiliarii Ludevvgii Germ. Princ. lib. I. c. 6. num. 18. p. 36.

(m) Confer. celeberr. Dn. Struvii Biblioth. Histor. p. 503.

tus, eaque in re Henrici Scrimgeri & doctiss. typographi Henrici Stephani industria usus, cum rem domesticam negligere à gentilibus argueretur, patrimonii aviti amplissimi administratione dejectus est, unde mœrore contracto in Melancholiæ morbum incidit, quo ferè tota vita conflictatus est. Apud Fridericum tertium Palatinum Heidelbergæ receptum sibi delegerat, cui & Bibliothecam fidum exilii sui comitem moriens legavit, diemque Thuano teste an. 1584. obiit. (n)

§. III.

Excipit hos **GEORGIVS SIGISMVNDVS SELDIVS** Jctus peritissimus, Consiliarius Ducis Bavariæ & trium Imperatorum Caroli V. Ferdinandi I. & Maximiliani I. Procancellarius, vixitque an. 1560. Vitam ejus exhibet Adami in vitis Jctorum p. 75. Mors ejus miserabilis hominibus plurimis dolorem summum attulit, longè maximum verò ipsi Maximiliano Augusto, qui ejus caput statim jussit ex convenienti materia plasticè fundi, ut ejus vera effigies, in epitaphio à se conficiendo posteritati conservaretur. Scripsit consilia gravissima plurima, & Repertorium juris quasi prorsus novum confecit, genealogias maximarum familiarum, imprimis Caroli V. Imperatoris res gestas ordine satis perfecto collegit, de origine & successionem regnorum & familiarum, alia quædam rariora, à nemine facilè animadversa, ipse prudentissime observavit, à fratre uterino D. Hegenmüllero publicanda. Anno tandem 1618. prodiit Seldii discursus ex MSS. collatis de Cæsaris & Pontificis Romani potestate, (o) in quo contro-

(n) Vid. Thuanum ad an. 1584. lib. 80. histor. in fin.

(o) Conf. Struv. Biblioth. Jurid. c. XI. §. 21.

controversia inter Ferdinandum I. Imperatorem & Paulum IV. Pontificem orta, excutitur: an Cæsar abdicaturus se imperii onere, id in manus Romani Pontificis resignare debeat. Scripserat Seldius, jubente Cæsare an. Dom. 1558. VELSERORVM familia in vere augusta urbe Augustana jam non ab uno seculo celebris, sed jam SECVLO XIII. clara (p) una postea fuit de primariis opibus juxta & virtutum doctrinæque decoribus præstans. A rei nummaria nervis apprime instructam vel hoc docet, quod cum Carolus V. pace cum Gallo facta transegisset, ut XII. auri tonnas rex Imperatori solveret, Fuggeri ac Velseri tantam pecuniæ vim bipartito se repræsentaturos promiserint. (q) Possidentes enim superiori ætate Velseri regionem Indiæ ditissimam Veneziolam ingentem ex ea pecuniæ summam singulis annis transportarunt. (r) Virtutis autem & doctrinæ minimè proletariæ documenta cum in aliis tum in MARCO VELSERO præcipuè ad omnem memoriam habemus illustrissima. Fuit hic noster Patricius Augustanus & patriæ an. 1558. operam impendit præclarissimam, nam Consulatum gessit, Septemvir postea, tandemque Duumvir factus est, diemque obiit 1614. Vitam

G

ex-

(p) Werlichius ait Tom. II. Chronici Augustani p. 78. An. 1246. *bat aus dem Welserischen Geschlecht König Heinrich das höchste Amt zu Augspurg in der Obrigkeit als nehmlich der Stadt-Pfleger bestellet*, Et p. 83. ad an. 1263. mentionem injicit Sigfridi Welseri quem dignitate Satrapæ (*Land-Vogt*) conspicuum fuisse, narrat. Idem p. 102. ad an. 1330. Bartholomæum Velsorum Duumviris Augustanis annumerat.

(q) Vid. Melancht. II. explic. Evang. & Adami in vitis Ictorum p. 221.

(r) Conf. Werlich. Chron. August. Tom. III. p. 14. lege & Christoph. Arnoldi vitam Velseri, operibus Velsarianis præfixam.

exhibent Adami in vitis Ictorum p. 219. juxta edit. in fol. nec non jam memoratus Christophorus Arnoldus. De virtutibus nostri, ingenii dotibus ac meritis in literariam ac publicam rem, in omnibus fermè historicorum seculi xvi. & xvii. monumentis innumera extant testimonia, jam dudum à doctissimis viris Pope Blountio in Celebr. viror. censura p. 870 à Christophoro Arnoldo in prolixà satis & pererudita *Βιογραφία* Velferi, & à Tubingenſi Professore Clariff. Dn. Johanne Christiano Neu, in parte II. Accession. ad Degorei Whear mantiff de histor. particul. p. 145. collecta, addere tamen his nonnulla placet à doctissimis viris omiffa. Doctissimum Italum Iosephum Ripamontium (s) audias Velferi nostri & eruditionem & virtutes in Mediolanensì historia filo admodum terſo concinnata his verbis extollentem: *Maxima spes Olgiato* (hic per Germaniam, Belgium & Galliam ad libros quoscunq; coëmendos in usum Bibliothecæ Mediolanensìs mittebatur,) *maximumque ejus negotii momentum fuit unus homo, quem veluti divino munere & quadam erga rem Ambrosianam* (hoc nomen sortita fuit Bibliotheca Mediolanensìs Ambrosio dedicata) *superum indulgentia paratum Augustæ reperit Reipublicæ illius simul & literarum facile principem. Marcus Velferus is fuit Germanicæ terræ decus eximium, itemque celeberrimi per Italiam quoque nominis ob ingenii monumenta, quæ extant: & studiosus vicissim ipse rerum Italicarum, valdeque amicus cælo huic. Quippe cum ob mores ingeniumque excolendum peregrinabundus olim Italiam Germanicæ nobilitatis ritu peragraret, contraxerat banc nobiscum amicitiam*

(s) V. Ripamontii Hist. Medial. T. II. c. ult. Thes. Antiq. Ital. Græviani insertam.

am atque familiaritatem. Et innotuerant etiam ipsi inter se & Velferus & Olgiatus consuetudine, officioque epistolarum, quomodo eruditi inter se homines asvescunt atque colloquuntur. Inter ejus scripta eminet de rebus Boicis opus quod primum prodiit Augustæ 1602. 4. post inter alia ejus opera Norimbergæ 1682. Germanicè versum Augustæ 1605. impressum est. De hoc illustris Leibnitzius (s) ait: vicisset Aventinum baud dubie Velferus vir doctrina & meritis summus, si res Boicas, quas scribere cœperat per texuisset. Sed ille in per antiquis substitit, cum Tasilonis casu desinens, præclarè tamen meritis de gente: laudandus etiam inter cœtera in historiam Boicam merita, quod Vitam S. Severini ab Eugippo Abbate contemporaneo scriptam in lucem protulit. Nam Severinus regem Herulorum Odoacrum in Italiam euntem vidit, & reges Rugorum cognovit, gentis Germanica, quæ tunc sinistram Danubii ripam, ex opposito Austria tenebat; unde historia illorum temporum Germanica lucem aliquam accepit. Celeberrimo Ludewvigio (t) Doctissimus audit scriptor, rerum antiquarum in Boioaria assiduus & judiciosus indagator. Præcipuus etiam in Augustana historia est Velferus, cujus rerum Augustanarum libri 118. prodierunt Venetiis 1594. in fol. quæ historia annotante Magnifico Dn. Struvio (u) est accuratissima. Rectè etiam sentit Boeclerus. (x) dicens: Marci Velferi eruditissimi viri duo præclara opera exstant in rebus Germanicis scil. res Augustana & res Boice,

G 2

ni.

(s) Vid. Ill. Leibnützii præfat. præfix. recentiss. editioni annalium Boicorum Adelzreuteri.

(t) Vid. Ludwvig. Germ. Princ. Libr. IV. c. 6. n. 15.

(u) Vid. Biblioth. histor. c. XVII. §. 5.

(x) Vid. Boecleri Bibliograph. histor. Polit. §. 27.

*nimis tamen acerbè in nostra religionis homines invehitur. Velfero etiam debemus antiqua, quæ Augustæ extant, monumenta Augustæ 1591. 4. impressa & eruditè illustrata. Germanico Idiomate prodierunt Francofurti ad Moenum 1595. Conjunctim opera Velferi Norimbergæ fuerunt edita an. 1682. in f. cura Christophori Arnoldi, merito tamen Excellentiss. Dn. Consiliarius Ludevigg(y) miratur, bibliopolam conqueri, quod tam eruditus & utilis labor raros habeat empiores, qui ferè impensis in eum factis minus respondeant. Velfero etiam illustris Dom. Leibnützius (z) notissimum illud *libertatis Veneta scrutinium* his verbis tribuit: *Velferus autor intelligentibus habetur libri italici, quod scrutinii libertatis Veneta titulo prodiit 1612. quod etiam satis innuit Gassendus in Peirescii vita, & Scioppius Rhodius, Scavenius pro certo affirmarunt. Scioppius certè rem præ aliis scire potuit; Erat sanè Velferus addictissimus domui Austriacæ, cui tum cum Venetis non optimè conveniebat. Constat italico eum sermone scripsisse tam eleganter ut nemo Italus magis, quemadmodum Galilaus aliique agnovere, queiscum literas commutavit. Eruditio quoque quanta in opusculo lucet pene prodere autorem videbatur: Nam quod Baelius, aliique ejus seculi Cuevam Marchionem de Bedmar Regis Hispaniarum Ordinarium apud Venetos legatum autorem faciunt libelli, id mihi perinde videtur ac si Ducem Longovilleum autorem facerent eorum quæ à Gallis Monasterii Westfalorum scripta sunt. Et quod Cueva successor commendavit opusculum, tantum indicat valde ab ipso probatum & fortasse etiam promotum fuisse. Nimium tamen scenæ inservit**

an.

(y) v. Germ. Princ. lib. IV. c. 6. p. 105.

(z) v. Leibnütz. loc. cit.

*auctor doctissimus, dum Venetos Imperatoribus nostris sub-
jectos fuisse contendit; cum excepta Pipini irruptione, qui
partem insularum in potestatem redegit, Venetos à regno
Longobardorum separatas semper rationes habuisse certo
constet.* Dissentiunt tamen hac in parte viri docti, aliis
Antonio Albitio nobili Florentino, aliis Peirescio, pleris-
que tamen Alphonso de Cueva hoc scriptum tribuenti-
bus.

§. IV.

Considerandus porro venit **GEORGIVS REMVS** Au-
gustanus & Noricorum inclytæ Reipublicæ Consiliarius.
Hic decantatam fabulam, qua affirmatur, Alexandrum
tertium Pontificem Venetiis Friderici Imperatoris col-
lum calcasse peculiari oratione explofit. Majori tamen
eruditionis apparatu historiam hanc negantium causam
tuitus est Altorffinus Historicus Christophorus Adamus
Rupertus in observationibus ad Besoldum, nec non Elias
Weißenmeier Gymnasii Ulmenfis Conrector, cujus bi-
nas de Friderico Oenobarbo dissertationes Clarissimus Tu-
bingensis Historicus Johannes Christianus Neu (*) extol-
lit. Dedit & literariæ reipublicæ Augusta magni nomi-
nis virum **MARQVARDVM FREHERVM**, qui an. 1565. natus
est, & inter Consiliarios à Palatino Principe Johanne
Casimiro cooptatus, post Codicis Professor in Academia
Archi-Palatina designatus resignata tandem functione
vicarius præsidis curiæ creatus fuit, diemque obiit Hei-
delbergæ an. 1614. Reconditam, quâ noster præditus fu-
it notitiam antiquitatum Germanicarum & publici juris

G 3

Con-

(*) Vid. Clariss. Neu mantiss. ad Wheari relect. hycm. p.
147.

Conringius (a) & Hachenbergius (b) celebrant, eidem quoque facundiam, industriam & eruditionem celeberrimus Ludvvigius (c) tribuere non dubitat. Inter ejus scripta *antiquitates Palatinae* eminent, in quibus præter gentis & dignitatis Palatinæ primordia Heidelbergæ quoque & vicini tractus antiquitates atque geographia celeberrimo Struvio (d) iudice *multa cura & eruditione* exponuntur. Et quidem in Geographia antiqua majorem Freherus noster Ludevvgio (e) observante operam posuit, quam in historia Palatina. Postquam enim de officio Palatini, de Electoratu, de tutela ejusque generis aliis disseruit, filum abruptit. Accessit appendix, qua continetur Huberti Thomæ Leodii commentatio de origine Palatinorum & Heidelbergæ antiquitatibus. Cœterum de Mosella Ausonius Poëta Christianus nitidum poëma composuit, quo hujus fluvii & piscium ipsius historiam eleganter est complexus. Hoc commentario Freherus illustravit, quem *egregium certè & historia Germanica perutilem* Schurzfleischius (f) appellat. Notus etiam est tractatus ejus de secretis judiciis olim in Westphalia, & alibi usitatis; De statura quoque Caroli M. *Φιλοπόνημα* noster edidit breve quidem sed elegans, in quo ea, quæ de corpore & statura Caroli M. confictis ad miraculum narrationibus traduntur, à Siffrido Presbytero

(a) v. Conring. in censura Diplom. Ludovic. Lindav. c. 6.

(b) v. Hachenbergii German. med. disput. III.

(c) v. Dn. Ludevvg. lib. V. c. 6. Germ. Princ. p. 106.

(d) v. Struv. Biblioth. Histor. p. 558.

(e) loc. cit.

(f) v. Schurzfleisch. epistol. select. superiori anno Vittebergæ recusas p. 380.

tero & aliis egregiè sunt discussa. Suffixa est hæc opella nitidissimæ editioni Eginhardi Clarissimi Schminckii cura in Belgio vulgatæ. Notæ etiam sunt Collectiones Scriptorum plurimorum Freheri cura editæ. *Scriptorum Germanicarum rerum collectio* in officina Wecheliana impressa duobus tomis absolvitur, quorum primus typis an. 1600. exscriptus scriptores tales comprehendit, qui sub Regibus & Imperatoribus RomanoGermanicis gesta à Carolo M. usque ad Fridericum III. descripserunt. Secundus 1602. impressus illos continet, qui res in imperio sub Imperatoribus Friderico III. & Maximiliano. Tertius an. 1611. editus res sub Carolo V. gestas complectitur. Promiserat etiam Freherus IV. tomum, qui tamen publicam lucem nunquam vidit. Eminent autem præcipuè tomus primus qui magno in pretio est eruditibus. Laudatur etiam tomus tertius, secundus autem varia continet, quæ tantum usum ætate nostra non præbent. Scriptorum rerum Germanicarum collectionibus hætenus rarissimis Freheriana hæc annumerata fuit, sed ea Celeberrimi Struvii cura locis parallelis, glossario & notis additis eruditissimis ornata propediem vulgabitur. Eidem Frehero *corpus historie Francicæ* debemus Hanoviæ 1613. publicatum, quod selectissimos quosdam scriptores historiarum antiquorum regum Francicorum inservientes complectitur. Hos inter sunt præcipui Gregorius Turonensis, Aimoinus & Eginhardus scriptores in civili historia omnino fide digni. Hoc tamen est notandum præstantiorem Turonensis editionem esse, quæ studio Theodorici Ruinarti doctissimi Benedictini Monachi Parisiis an. 1699. prodiit, amplissima præfatione & notis elegantissimis ornata. Eginhardus quoque nitidius à Schminckio in Ba-
ta-

tavorum oris cum variorum notis est vulgatus. Collegit etiam Freherus Scriptores rerum Bohemicarum Hanoviae 1602. in fol. Palmam in hac collectione reliquis scriptoribus omnibus præripiunt Dubravii Historia Bohemica & Matthiæ à Suderis de origine Bohemorum scriptum, in quo cum patrias tum exteras origines *pulchre & cum eximio delectu* Schürzfleischio (g) notante investigat (h). Trithemii quoque opera civilem & literariam historiam illustrantia Frehero colligente duobus tomis majori forma in officina Wecheliana sunt vulgata. Quod ad Juridica ejus opera attinet ejus est ad Pandect. lib. III. tit. II. de his qui notantur infamia, tractatus optimus de fama & infamia Francofurti (i) editus, alium quoque de estimatione scripsit. Edidit & jus Græco-Romanum duobus tomis Græcè & latinè, quod magna solertia collegit & Freheri curæ commiserat Iohannes Leunclavius. (l) De successione Principum in Primogenitis de qua maxima apud Germanos controversia fuit, tractatum quoque scripsit Heidelbergæ editum & alia quædam de legitima tutela, curaque Electorali Palatina &c. &c. quorum mentionem injicit laudatus celeberr. Struvius in Bibliotheca Juridica. Adjungimus huic virum recentiori ætate clarum & vivis jam exemptum HIERONTIUM THOMAM juris Licentiatum. Hic Schardianam scriptorum rerum Germanicarum collectionem an. 1670. sub titulo Schardius redivivus curavit recudendam.

CAPUT

(g) v. Schürzfleischii opera historico politic. p. 397. nota f. juxta editionem Berolinensem.

(h) Scriptores omnes collectionibus jam memoratis insertos recenset fusius Clariss. Struvius in Bibliotheca Historica.

(i) v. Ejus Biblioth. Jurid. c. VI. §. 31.

(l) Id. loc. cit. c. XIII. §. 4.

CAPVT III.

De claris Medicis Augustanis.

§. I.

IN classe MEDICORVM nobis occurrit ADOLPHVS OCCO
celebris medicus & Philologus Augustanus, qui vixit
an. 1554. & tertius fuit nominis hujus (nam tres Augu-
stanæ urbis medici nomen Adolphi Occonis habuerunt,
pater, filius, nepos) diemque obiit octogenarius (m) se-
nex anno MDCV. Vitam ejus exhibet Hanckius in tr.
de Script rer. Rom. Part. I. C. LXXVIII. p. 262. Buchol-
zerus (n) vocat eum medicum eruditione solida re-
rum medicarum & experientia Clarissimum. Chiffle-
tius (o) sedulum scriniorum in Germania scrutatorem.
Dempsterus in elench. scriptorum præfixo auctario ad an-
tiquitates Rosini, *antiquarium diligentissimum*. Patino
(p) Confessionis Augustanæ acerrimus defensor audit, &
ob id acriter Gretsero quoq; in opere de cruce rarissimo
sæpè notatus est (q). Qua in parte Gerionem Seilerum Au-
gustanum, medicum doctissimum orthodoxiæ Lutheri
tempore propugnatorem acerrimum, cujus consilio sa-
luberrimo notante Seckendorffio (r) concordia inter
ministros Augustanos & Lutherum fuit inita, imitari
H visus

(m) Vid. Quenstedt in Dialogo de patriis viror. illustr. p. 155.

(n) Vid. Bucholzeri Indic. Chron. p. 503.

(o) Vid. Chiffletium in scripto de Ottone æneo p. 10.

(p) in Introduct. ad rem numismat. p. 199.

(q) Conf. Celeberr. Struvii Biblioth. Numismat. p. 41.

(r) v. Seckendorff. histor. Lutheranism. Lib. III. sect. 14. p. 124.
juxta edit. majori forma impressam.

visus est. Descripsit autem hic Occo numismata Imperatorum Romanorum à Pompejo magno ad Heraclium usque subinde inspersis commentariis doctissimis. Prodiit hic liber primum Antvverpiæ an. 1579. Deinde multis millibus auctus Augustæ Vindelicorum 1601. de qua editione index expurgatorius Hispanicus (s) hæc addit: *Permittitur altera editio, si tamen in prima libri facie adscribatur nota damnati auctoris, & operis cum expurgatione permitti. In præviis vero poematis laudatoriis, sectariis poematum auctoribus inuratur damnationis nota, videlicet Hieronymo Wolffio, Nicolao Reusnero, Nicodemo Frischlino, Davidi Hæschelio.* Ante paucos annos hoc opus numismaticum iconibus pluribusque explicationibus auctum studio Francisci Mediobarbi Biragi sacri Romani Imperii Comitis Mediolani 1683. in fol. prodiit. Index hic est locupletissimus omnium nummorum, paucos enim quorum ille non meminit superesse certissimum est, hinc merito numismatum Bibliotheca potest vocari. Cavere tamen lectores Bosius jubet, ne quod sæpissime fecit Occo, hujusmodi monumenta in tempora non sua conjiciant. Hunc ordine sequitur ACHILLES PIRMINIVS GASSARVS Lindaviensis quidem patria, sed civis & medicus Augustanorum peritissimus, qui an. 1563. cum dira lues oris Augustanis feralem nunciaret adventum ad depellendos morbos à senatu constitutus, suo studio plurimos à malo pestilenti liberavit (t). Werlichius notat nostrum in matrimonio habuisse foeminam Scholasticam Büleriam perditissimis mori-

(s) v. Soto majoris Indicem Madritensem. Expurgatorium. p. 5.

(t) v. Werlichii Chron. Aug. T. 3. p. 109.

ribus imbutam, quam potiori jure Xantippen alteram & Salmasianam Junonem dixeris. Magna verò eruditio-
nis fama Gassarus hic ætate sua floruit, quod inde nullo
negotio licet colligere, quod vel ab ipso Flacio, Wi-
gando & Judice doctissimis Centuriarum Magdeburgen-
sium collectoribus octavus Tomus ipsi fuerit consecratus.
Stephanio capite XV. prolegom: ad notas in Saxonis hi-
storiam Danicam parte XX. Zeilero notante (u) Chro-
nologus dicitur diligentissimus. Scripsit historiarum &
Chronicorum epitomen ab O.C. ad an. Dom. 1530. Im-
primis vero ab eruditis æstimantur annales Gassari Au-
gustani, qui in præstantioribus Bibliothecis cum privatis
tum publicis Gothana & Augustanis nonnullis manuscri-
pti asservantur. (x)

ait: (2) *Verum Germania nostra decus fuisset, si praeclara
opera sua in lucem edere potuisset. Mibi certe ingenium
hujus viri admirabile semper visum est, quas enim ille non
disciplinas, linguas etiam orientales conatibus penè hercu-
leis exhausit? quod in illo iudicium? quam sanum, elegans?
quantus humanioris literaturae apparatus? ego certè quo-
ties tristes illas è naufragio tabulas affectorum operum in-
dicem perspicio, toties sane hanc eruditi orbis jacturam de-
ploro. Constat vero multa sibi proposuisse Velschium,
quæ ipse magni licet ingenii absolvere nunquam poterat.
Extat ejus epistola de scriptis suis ad Bibliopolas & typo-
graphos qua LXX. opera iisdem offert, atque inter hæc
n. LXIX. notitiam autorum panglottam, ut Schröckius in
ejus vita testatur. Idem historiam literariam Turcarum
ex Manuscripto Constantinopolitano exhibiturus erat.
Idem Velschius Naudæi Bibliographiam Politicam & Lin-
denium de scriptis Medicis notis augere, Bibliothecam
verò medici eruditi, historiam medicorum Orientalium
& Ideam Chronologiæ medicorum edere voluit. (a) Sed
illorum omnium spes cum ipso exspiravit, neque etiam u-
nius hominis labor sufficit: sed inexhausta res est, ut fa-
cilius sit Atlanti humeros orbi supponere, quam litera-
rias Pandectas condere. De scriptis ejus editis Morhofius
ait (b) *omnia eleganti sermone sunt scripta, nihil jejunum &
quod locos communes sapiat, aut eo filo contextum, quo texe-
re sua plerumq; solent, qui nunc scribunt in Germania, qui
tamen apud plebem doctorum ut lumina & sydera babentur.*
Bibliothecæ Spizelianæ vel quinquaginta volumina Vel-
schii*

(2) v. Morhofium in Polyhist. Tom. I. lib. I. c. 6. n. 38.

(a) Conf. omnino Dn. Schröckii vitam Velschii.

(b) Morhof. lib. cit. c. XXI. n. 39.

schii Manuscripta, atque inter hæc ea quæ ad literaturam faciebant Clarissimo Struvio (c) teste, inserta fuerunt. Etiam in Bibliotheca Matthiæ Friderici Beckii asservata quædam fuisse Meelfürerus testatur in accessionibus ad Bibliothecam Almeloventii promissam ac latentem p. 9. Vitam Welschii & scripta fuscè recenset Lucas Schröckius Medicus Augustanorum celeberrimus. Coeterum magni quoque æstimatur à Machaonis filiis *Pharmacopœia Augustana* sæpius & vix ante triennium anno 1710. majori forma Vindelicorum Augustæ à Collegio Medicorū denuò edita. Novam editionem hanc revidendi atq; ad prelum promovendi labor illustri Schröckio impositus fuit, qui singulas classes in duas sectiones dividit, quarum prior medicamentis, quæ in pharmacopoliis Augustanis proflare debent, posterior reliquis destinatur, quæ olim Augustanis Medicis usualia, jam in desuetudinem abierunt, alibi tamen locorum adhuc forsan adhiberi solent, ne pharmacopœia in plerisque Germaniæ locis norma hac, quam in parandis medicamentis hætenus secuti sunt, defraudentur.

CAP. IV.

De Historicis qui Augustæ vixerunt aut Augustæ natales debuerunt.

§. I.

Historicis annumeramus GEBHARDVM, qui SECVLO XI. vixit, & vitam S. Udalrici scripsit, nec non Anonymum scriptorem Chronici Augustensis antiquissimi, qui inter incertæ ætatis scriptores à Voslio refertur. Fratres WELLINGOS, SIGISMVNDVM GOSSENBROTIVM, CONRADVM PEVTINGERVM, GASSARVM, VELSERVM & FREHERVM, quoque huc

referimus, de quorum meritis & scriptis in classe Theologorum, Ictorum & Medicorum disservimus. ENGELBERTI tamen WERLICHII mentionem injicere hoc loco liceat, cujus Augustanum Chronicon vernacula lingua an. 1595. Francofurti prodiit. Observat autem Zeilerus (d) primam ejus partem Velseri esse, secundam Achillis Pirminii Gassari putari. Hoc scriptum asserente clariss. Dn. Neu (e) in rarioribus habetur.

CAP. V.

De claris Philologis, qui Augustæ vixerunt, aut Augustæ natales debuerunt.

§. I.

INter Philologos SECVLI XVI. haud postremus est GVILIELMVS XYLANDER Augustanus, qui 1530. natus & Heidelbergæ Græcas literas professus est, diemque obiit an. 1576. Vitam ejus exhibet Adami in vitis Philosophorum p. 434. Thuanus (f) ei laudem tribuit, quod fuerit apprime peritus utriusque lingvæ, omnis antiquitatis ac literaturæ, & cum paucis hujus ævi comparandus, ad hæc Philosophicis & mathematicis studiis clarus. Huëtius ei (g) vindicat peritiam utriusque lingvæ, cognitionem elegantioris humanitatis, Philosophiæ & Mathematicum, vividum quoque mentis acumen & innatam alacritatem. Dolendum modo quod cum summa egestate luctatus fuerit vir doctissimus, atque ob id fami non famæ scripserit, namque intemperantia vitæ, laboribus quippe nocturnis mortem sibi acceleravit (h). Quando itaque hallucinatus est nonnunquam, id ipso judice Scaligero (i) properantiæ ejus non incitiæ tribuendum erat, facile hinc qui tenuitatem fortunarum ejus sciunt paroramata hæc condonabunt. Optima est Plutarchi editio, quæ cum versione Xylandri prodiit Francofurti 1620. in fol. & raro reperitur. Latinitate donavit etiam permultos alios libros, Plutarchi

pa-
(d) V. Zeiler. de hist. Chronol. & Geograph. celebr. part. II. p. 8. (e) V. Cl. Dn. Neu part. II. access. ad mantiss. de histor. particul. p. 146. (f) v. Thuan ad an. 1576. in op. hist. (g) Huëtius de claris Interpret. p. 217. (h) Conf. Thuanum loc. cit. (i) v. Epist. CCXLVII Scaligeri ap. Blount p. 738.

parallela & libros moralium, nec non Cedreni historiam, ut & Strabonis Geographiam & Diophanti arithmeticam. Stephanium quoque de urbibus recognovit, & in Homerum commentarios scripsit, libros quoque variarum lectionum & in Horatium notas edidit &c. Inter hæreticos locum habet in indice Tridentino, in Madritensi verò indice cum expurgationibus opera ejus permittuntur. Ad classem Philologorum etiam referre possemus XYSTVM BETVLEIVM qui docendi munere in schola Augustana functus fuit, HIERONYMVM WOLFFIVM illustrium Fuggerorum Bibliothecæ pariter ac nostræ præfectum, Gymnasii que Augustani gubernatorem celeberrimum, DAVIDEM HOESCHELIVM Bibliothecarium gravissimum, ELIAM EHINGERVM Gymnasii Rectorem & Bibliothecæ præfectum, ANTONIVM REISERVM viros de schola Augustana meritissimos, sed cum in dissertatione prima de his fuerit tractatum supra dicta repetere non placet.

De claris artificibus qui Augustæ vixerunt aut natales Augustæ debuerunt, aliisque Augustanorum inventis.

CLaris Augustanorum Architectis annumerandus est Adrianus Frieſe, qui fontes Augustanos elegantissimis ex ære conflatis imaginibus cinctos, ab ipso Bentivoglio (k) Patino (l) & Lanſio (m) celebratos magnifice condidit. Augustæ quoque Chalcographiæ peritissimi artifices vixerunt, quorum nomina tot editis operibus erudito orbi dudum innotuerunt. Bartholomæum, Philippum & Wolfgangum Kilianos intelligo, quorum postremus quoque scripta edidit. Notus est liber an. 1629. Augustæ publicatus sub titulo: *Contrafactur des Alledurchl. Hauses Oesterreich, von Rudolpho II. biß uff Ferdin. II.* Extat & alius: *Geschlechts - Register der Herzoge von Beyern samt ihren Bildnüssen.* Imagines in hisce scriptis affabre sunt sculptæ, historica vero rerum gestarum narratio non satis fide digna, cum testimoniis scriptorum coævorum destituatur. Claruit & superiori seculo DOMINICVS CVSTOS, qui Duces Baviariæ Augustæ edidit, æri incisos cum commentariis Augustæ 1605. Eidem debemus effigies & inscriptiones Ducum & Electorum Saxoniae an. 1601.

& Re-

(k) v. Bentivoglii lettres p. 61. juxta edit gallic. Paris. impressam. (l) vid. Patini relat. secund. p. 16. (m) v. Lanſii Consultat. in Orat. pro Germaniâ. p. 71.

& Regum Neapolitanorum vitas an. 1605. impressas. Sed sine testibus Autor scripsit, magna tamen vel ipso iudice Tenzelio (n) ars elucet ex æri incisis imaginibus. Voglero observante per hunc Custodem etiam effigies triginta novem Virorum litteris illustrium ære expressæ sunt. (o) Recentiori ætate IOANNES STRIEBECK junior ante annos aliquot edidit tr. cui titulus. *Entwurff einiger Tabellen, woraus die Geographie, und Genealogie, desgl. die vornehmsten Historien, Staats-Gebiethe, u. daherrührende Controversien grosser Potentaten überhaupt zu sehen.* In his autem tabulis æri incisis Geographiam Genealogiam & Chronologiam jungere voluit autor, iisdemq; breves insperfit notas, quæ ad historiam civilem in compendio noscendam facere possunt (p). Adjungere huic liceat IOH. HENRICVM MÜLLERVM, cujus chorographicam Rom. Imperii tabulam Tenzelius his verbis prædicat (q) *Sie ist mit sonderbahrem Fleisse uff eine neue Methode gemacht, dass man nicht alleine, wie der Weg von einem Ort zum andern gehet, accurat finden, sondern auch in beygelegten und nach dem Alphabet eingerichteten Büchlein den nahmen des ortes, welchen man verlangt, geschwinde uffschlagen kan.* Quantum ad inventa Augustanorum, majorum tormentorum ex metallo confectorum inventores fuerunt Augustani si Stengelio (r) fides est habenda, seras quoq; bombardarum ab Augustano quodam ope tamen Norimbergensis cujusdam civis inventas fuisse Wagenseilius (s) docet. In pretio etiam exteris olim erat horologium Augustanum, quod vel ipsum Daniele Eremitam Italum, gravissimum germanicorum morum censorem in admirationem rapuit. (t) Superiori seculo Ferdinandus III. Imperator pro missione Jesuitarum, Sinenfi Imperatori suo nomine horologium offerri pretiosissimum curavit, quod ab Augustanis artificibus an. 1655. constructum fuit, & quod in magia thavmaturg. fuse fatis Caspar Schottus descripsit. Mirantur nostra ætate Galli Ludovici XIV. conatus, quibus fluvios

in

(n) v. Tenzels Monathe 1696. p. 796. & 797. (o) vid. Vogleri Introductionem ad notit. libror. optimor. p. (p) v. celeberr. Dn. Consil. Struvii Biblioth. Hist. p. 794. (q) v. Tenzels Monathe, 1693. p. 330. (r) v. Stengelii Commentar. de Civit. August. p. 221. (s) vid. VVagenseil. in Comment. de civit. Norimberg. p. 150. (t) v. Paschium de inventis.

in alia loca supraque montes admirabilium machinarum beneficio deduxit. In admirationem Anglos rapuit Morlardi nobilis Angli Hydrotechnica, in aula regia Windforienfi adornata, qua Caroli II. Regis gratiam conciliavit sibi & omnium Mechanicorum Angliae praefectus constitutus est. (u) Jam dudum hujus generis machinae in Germanorum oris notae fuerunt, nota enim & Herbipolensis & Augustana est, de qua postrema hoc notandum, quod prima turris aquaria Stengelio docente anno clocd xvi. sit constructa, cujus ope aqua per multas rotas in turres elevatur, atque in varia urbis loca dispensatur, ad usus privatos & publicos constructis variis atque egregiis per praecipuas plateas fontibus. Caeterum pulcherrima aedificia Italico more constructa, quae splendore nullo carent, primum etiam Augustae condita, nundinarios vero catalogos per Georgium Villerium bibliopolam Augustanum inventos Seculo XVI. fuisse, in superiori dissertatione docuimus. Abrumpere nunc filum placet, nostrosque qualescunque labores tuo favori benevole lector etiam atque etiam commendamus.

(u) vid. Bechers *narrische VVeisheit und Weise Narrheit* p. 196. juxta edit. a Cl. Reimmanno editam.

Addenda.

Nonnulla quae in Dissertatione hac omisimus, coronidis loco addere placet.

Ad C. I. Sect. II. §. 1.

Nota, Ernestum Brunsvicensem Ducem tanto in pretio URBANVM REGIVM habuisse, ut in edictis res Ecclesiae I salu-

salutares constituentibus his verbis usus fuerit, *Wir von Gottes Gnaden Ernst, Herzog zu Braunschweig, Lüneburg, und Urbanus Regius, der beil. Schrift Doctor.* Vel nostra ætate hujus generis edicta asservari, docent maxime Reverendi Dn. Auctores *der unschuldigen Nachrtchten* anno 1705. p. 641.

Ad C. I. Sect. II. §. 4.

Verportenius in sacris superioris ævi analectis p. 94. not. a mentionem quoque CASP. AQUILAE injicit, docetque, quod sub primam renascentis sincerioris doctrinæ lucem, apud Franciscum Sickingium fuerit, post ejus cladem verò Isenacum venerit, &c. Vitam Aquilæ exhibet etiam Max. Reverendus Dn. M. J. C. Olearius in observationibus quibus canticum illud: *Wir dancken dir Herr Jesu Christ*, conatus est illustrare.

Ad C. I. Sect. II. §. V.

Cl. Reimmannus in Observ. IX. de libris raris, inserta T. X. Obs. Hal. lat. p. 212. Atheisticis scriptis annumerat OGHINI ACTA PILATI, utinam Vir doctissimus quo tempore hic liber publicæ commissus luci fuerit, indicasset.

Ad §. IX.

Theologis Augustanis Sec. XVII. claris annumeratur etiam *Joh. Conradus Gæbelius* Ministerii Augustani Evangelici Senior, qui 1643. abiit. Merita ejus Joh. Valentinus Andreæ celebravit, confer & Wittenium in diar. biograph. ad Ann. 1643. nec non Max. Rever. Dn. Serpilium in epitaph. Theolog. Sjev. p. 17. Homilias nostri, quibus Augustanam Confessionem illustravit, laudatus Andreæ NOBIL

LE appellat OPVS, QVO REI THEOLOGICAE PERITI-
TIAM EXIMIAM CVM FACVNDIA CONIVNCTAM
EST TESTATVS, IMMORTALE SINCERITATIS FIDEI ET AC-
CVRATI IVDICII SYMBOLVM.

Ad §. X.

Nostra ætate in celebriorum Theologorum Augustanorum
classem referre possum Summe Rev. Virum Dn. *D. Job. Philip-
pum Treunerum* Ministerii Evangelici Seniore meritissimum
Patronum nostrum ac Præceptorem venerandum. Vitam
ejus exhibet Zeumerus in vit: Theol. Jenens. Quantum ad
scripta ejus, prodromus scrutinio ingeniorum præmissus, Je-
næ, 1691. in 4t. vulgatus est, & à celeberrimo Struvio INGENIO-
SISSIMVM appellatur, SCRIPTVM. (†) Scrutinium ipsum or-
bis litteratus avide expectat. Notæ & aliæ eruditæ lucubra-
tiones, Theologia Luciani, dissertatio de locustis, de cle-
rico ad limina Principis & Principe ad limina clerici, primi-
tiæ augustanæ, alia.

Ad Sect. III. §. 2.

Vivit & nostra ætate Vindelicorum Augustæ *Hiero-
nymus Ambrosius Langenmantel*, patricio genere ortus, & ad
St. Mauritium Canonicus. Doctissimum hunc Virum et-
iam cum exteris litterarium colere commercium erudito
orbi dudum innotuit. Eruditas certe literas à stephano
Baluzio ad ipsum missas, in quibus de Clarissimis Galliæ Vi-
ris, qui nostra ætate vixerunt, Mabillonio, du Fresnio
Petito, Molineto, Valesiis, Cotelerio & aliis acute judica-
tur, non sine voluptate leguntur apud Tenzelium in col-
loqv. menstr. anni 1692. p. 675. Scriptis etiam vulgatis no-

I 2

ster

(†) Vid. Cl. Struv. Biblioth. Philosoph. p. 125.

ster innotuit. Reipublicæ Augustanæ formam modernam secundum Caroli V. institutum Augustæ 1672. majori forma exposuit. Eodem anno in Panoplia sua arma familiarum, insignium gentilitia in 4t. descripsit. Tractatum etiam anno 1704. sub titulo pretiosum à vili, seu de latinitate merito & immeritò reprobata in octav. vulgavit. Huc quoque referas Iohannem Baptistam Crophium Canonicum, uti vocant irregularem. Is nostrum puriorem cætum deseruit, atque ad Romanensium castra nescio quibus irritamentis excitatus transiit. Cum anno 1683. in hac Salana viveret, Antiquitates Macedonicas, eruditum certe fœtum publicæ commisit luci. Nota & disquisitio ejus, quam 1684. hic edidit, sub titulo Normanni Siciliæ Neapolisque Domini.

Ad C. II.

Celebrioribus Sec. XVI. Ictis, qui natales Augustæ debuerunt, annumerandus etiam est *Christophorus Ebemius*, Palatinorum Electorum Frid. III. & IV. Cancellarius, quo in negotiis arduis laudati Principes fuerunt usi. Vitam ejus exhibet Adami in Vit. Ictorum p. 142. juxta edit. recentissimam in fol. editam. Tractatum, quem edidit de principiis juris, ipse quidem non legi, memini tamen à Clariss. Rechenbergio eum fuisse commendatum. Claret & nostra ætate *Tobias Pfannerus* Vir celeberrimus, Augustanus patria, Consiliarius Saxonicus, & Archivi Ducalis præfectus. Hujus nota sunt varia scripta. Anno 1679. historiam pacis Monaster, & Osnabrugensis exemplo Galeatii Gvaldi in historia pacis pyrenæe Italice composita & à Petro Axenio latine reddita incitatus, Irenopoli tecto nomine publicæ commisit luci. Hæc altero post anno repetita tertia denique vice Gothæ ann. 1697. in octav. impressa fuit, ea præsertim parte, qua de electoratu nono constituendo agitur, ali.

aliquantum auctior. Secundum rerum tractatarum seriem eleganti connexione & stylo, mordaci tamen, ex ipsis actis hoc scriptum fuisse compositum Cl. Meibomius sentit. (*) Ομόψηφος huic est Clarissimus Dn. Neu. (**) Sunt tamen inter eruditos, qui obscurum dicendi genus reprehendunt. Odia vero gravissima in aula imperatoris opella hæc Cl. Pfannero initio peperit, sed iræ resederunt postea, easque & ratio & tempus mitigavit, quin & ipsius Imperatoris legatus in publicis comitiis laborem hunc laudare non dubitavit, quod in jam memorando Cl. Pfanneri scripto legisse me aliquando memini. Historiam comitiorum anno 1652. 1653. & 1654. celebratorum ex Archivo Friedensteynensi depromptam Vinariæ 1694. in 8v. post Francofurti 1698. in 4t emisit. Edidit & alia scripta Ecclesiasticæ historiæ inservientia. De Catechumenis Ecclesiæ antiquæ liber Francofurti & Gothæ 1688. in 12. impressus est. Ecclesiasticar. vero observationum Pars I. Jenæ 1694. Illda 1695. publicæ commissa luci fuit. Atque has eruditionis cum sacrae tum profanæ insigni apparatu instructas Actorum Lipsiensium doctissimi Domini Collectores appellant. (***) In iis autem de idolothytis, suffocato & sanguine, de sacrificatis, libellaticis, traditoribus, coronis Christianis prohibitis, de usu unguentorum, Christianorum lotionibus, de ludis christianis prohibitis, de Christianorum vigiliis, osculis, patrinis stationibus, jejuniis, de benedictione nuptiali eruditè tractat. Lites etiam nostro cum eruditis variæ intercesserunt. Imprimis noster de quæstione quæ fides sit Archivis tribuenda, cum celeberrimo Domino Consiliario Ludewigio acerrimè pugnavit, qui vero Pfanneri scripta

I 3

fo.

(*) vid. Cl. Hermannii Dietrici Meibomii Orat. de genuinis historiæ german. fontibus p. 59.

(**) vid. Cl. Dn. Neu mantissam ad Wheari relect. hyemales. p. 188.

(***) vid. Act. 1694. p. 167.

solidis excipere responsionibus haud quaquam veritus est. (*) An. 1707. minori forma edidit *das unpartheyische Bedencken von Johann Georg Rosenbach*, quo scripto alia fanatici hujus dogmata defendit, alia damnat. Sed hoc conatu animos Theologorum mirum in modum offendit, nonnulla enim asseruerat, quæ cum analogia fidei pugnare credebantur. Prodiit igitur anno 1708. Lipsiæ. *Die Verantwortung des Bedenckens*. Magis justam causam in scriptis defendit apostatae Augustano Ioh. Baptistæ Crophio oppositis. Hic post lapsum ediderat *eine Erinnerung an seine so wohl Gemüths- als Geblüths-Freunde*, quas schedas noster in der *Gegen-Erinnerung* refutavit. Opposuit his Grophius. *Die Schluss-Reden von der Unsichtbarkeit der sichtbaren Catholischen und Nichtigkeit der unsichtbaren vor Luthero vermeynten Lutherischen Kirchen*. In hoc statuerat Grophius, nostrum eum saltem in finem monita quorum jam mentionem injecimus, publicæ commisisse luci, ut quantam Ecclesiasticæ antiquitatis ex scriptis Patristicis notitiam sibi collegerit doceret. Pfannerus ad hæc respondit *in den Erinner- und Anmerckungen über Crophii Schluss-Reden*, quo in libello multa articulum de Ecclesia illustrantia in medium profert, atque imprimis notissimis illis locis Matth. XVI. v. 18. nec non Joh. XXI. v. 15. 16. 17. lucem adductis longa serie Patrum explicationibus affundit.

(*) Confer omnino Celeberr. Dn. Consil. Ludvigii Kleine *teutsche Schrifften*.

Nobi-

Nobilissimo, doctissimoque Domino

AMBERGERO,

S. P. D.

PRAESES.

Nondum biennii spatium in Academia hac explevisti, neque tamen contemnendos doctrinae quam per hoc tempus collegisti fructus edis, quando enim in dissertatione hac doctorum Augustanorum & merita & scripta recenseres, nobile satis argumentum antea a nemine tractatum explicas, tuaeque patriae jam dudum partam & celebratam ab exteris gloriam non solum tueris, sed & Te ipsum civesque tuos, ut majorum insistant vestigiis excitas. Constat profecto inter omnes, *ILLVSTRIS AVGVSTANISENATVS* munificentia egregios quosvis & praestantes Viros in patria tua fuisse educatos. Constantiam tuorum civium & fortitudinem, qua Anno 1635. in tricennali bello Imperatoris copiarum vim per bene longum temporis spatium sustinuerunt, non immerito Bogislaus Philippus Chemnitius extollit. (a) Singularem Augustanorum cœtui puriori addictorum in Deum pietatem inter ipsos Pontificios celeberrimus superiori seculo Patavinorum Medicus & Polyhistor Carolus Patinus admiratus est. (b) Zelum pro purioribus sacris omnium historicorum monumenta prædicant.

Sa-

(a) vid. Chemnitii *Beschreibung von teutschen Krieg*. Part. II. 657. sequent.

(b) Patinus in relatione Histor. ad Fridr. August. Duc. Würtemberg. p. 60. ait : Les Lutheriens n'y ont pas d'exercice public mais dans Strasbourg, Francfort, Ratisbone, Augspurg, Ullm, Stougard & les autres lieux, où ils sont les maîtres. Ils paroissent fort devots. Ils sont tres exacts dans l'observation de leur culte, ils observent la sainteté, & le repos du dimanche, avec autant & plus de circonspection, que je ne lay vû faire aux catholiques. Ils ont leur exercices de devotion qu'ils n'obmettroient pour rien du monde.

Sane duodecies centena millia imperialium florenorum. Augustam solam decimo sexto seculo pro publica Protestantium salute Schmalcaldico impendisse bello, Werlichius observat. (c) De Bibliothecis patriæ tuæ instructissimis, de Viris cujusvis ordinis doctis, & claris artificibus, de commerciorum & ædium splendore, ipsorum exterorum testimonia luculenta satis in editis hisce duabus dissertationibus in medium producta legimus. Tu itaque doctissime juvenis, cum nobilissima hac Sveviae civitate ortus sis, majorum etiam premere vestigia, imitari virtutes cupis. Viam ad reconditam eruditionem, viam ad felicitatem summam indicabo. Felices sunt, quorum animo obversatur Grotii Symbolum, quod ad industriam in studiis indefessam excitat, **HORA RVIT.** Felices, qui penitus expendunt Meursii Symbolum, quod ad genuinum Dei cultum & ut respiciamus actionum finem nos hortatur, **COGITA ÆTERNITATEM.** (d) Terque quaterque beati, qui Anglicanæ societatis symbolum considerant: **NULLIVS IN VERBA,** (e) hoc enim evitare, & educationis & imitationis (addantur & consuetudinis & præcipitantiæ) præjudicia turpissima jubemur. His si quis prudentiam conjunxerit æconomicam vitam nisi me omnia fallunt, ex omni parte beatam & temporalem & æternam consequi potest. Hanc ego viam & Tibi & mihi aperio, hanc ego felicitatem & Tibi & mihi exopto. Quod superest, tum illustri Patriæ, ejusque illustribus Proceribus, tum & nobilissimæ dignitati tuæ, ornatissime Domine Ambergere, tenuitatem meam etiam atque etiam commendo.

Dabam Jenæ die 24. Octobr,

1713,

(c) Werlich in Chron. August. Part. III. p. 65. *der Schmalcaldische Krieg hat biesige Stadt in die zwölffmahl hundert tausend, oder wie es etl. überschlagen, über 1300000. fl. gekostet.*

(d) v. Cl. Molleri hypomnemata ad Barthol. tr. de scriptis Danorum p. 215. (e) confer. Thom. Sprati Episcopi Roffensis histor. Societ. Anglic.

F I N I S.

Sane duodecies centena millia imperialium florenorum. Augustam solam decimo sexto seculo pro publica Protestantium salute Schmalcaldico impendisse bello, Werlichius observat. (c) De Bibliothecis patriæ tuæ instructissimis, de Viris cujusvis ordinis doctis, & claris artificibus, de commerciorum & ædium splendore, ipsorum exterorum testimonia luculenta satis in editis hisce duabus dissertationibus in medium producta legimus. Tu itaque doctissime juvenis, cum nobilissima hac Sveviae civitate ortus sis, majorum etiam premere vestigia, imitari virtutes cupis. Viam ad reconditam eruditionem, viam ad felicitatem summam indicabo. Felices sunt, quorum animo obversatur Grotii Symbolum, quod ad industriam in studiis indefessam excitat, **HORA RVIT.** Felices, qui penitus expendunt Meursii Symbolum, quod ad genuinum Dei cultum & ut respiciamus actionum finem nos hortatur, **COGITA ÆTERNITATEM.** (d) Terque quaterque beati, qui Anglicanæ societatis symbolum considerant: **NULLIVS IN VERBA,** (e) hoc enim evitare, & educationis & imitationis (addantur & consuetudinis & præcipitantiæ) præjudicia turpissima jubemur. His si quis prudentiam conjunxerit æconomicam vitam nisi me omnia fallunt, ex omni parte beatam & temporalem & æternam consequi potest. Hanc ego viam & Tibi & mihi aperio, hanc ego felicitatem & Tibi & mihi exopto. Quod superest, tum illustri Patriæ, ejusque illustribus Proceribus, tum & nobilissimæ dignitati tuæ, ornatissime Domine Ambergere, tenuitatem meam etiam atque etiam commendo.

Dabam Jenæ die 24. Octobr,

1713,

(c) Werlich in Chron. August. Part. III. p. 65. *der Schmalcaldische Krieg hat biesige Stadt in die zwölffmahl hundert tausend, oder wie es etl. überschlagen, über 1300000. fl. gekostet.*

(d) v. Cl. Molleri hypomnemata ad Barthol. tr. de scriptis Danorum p. 215. (e) confer. Thom. Spraati Episcopi Roffensis histor. Societ. Anglic.

F I N I S.

Wendler, Johann Christoph

Diss. II. de meritis reipub. Aug. in republ. litterariam

Jena 1713

4 Diss. 2119#Beibd.6

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10828674-6

VD18 15184668-001